

ajlóretóit

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2

Schmidt Mária
Magyarország
forradalmairól és
szabadságharcairól

4

Balázs Attila:
Szigetek az
áramlatban

5

Mák Ferenc: Égő
gabonátáblák az
éjszakában

2020. október 17. III. évfolyam 10. szám

vezérvers

Antalovics Péter

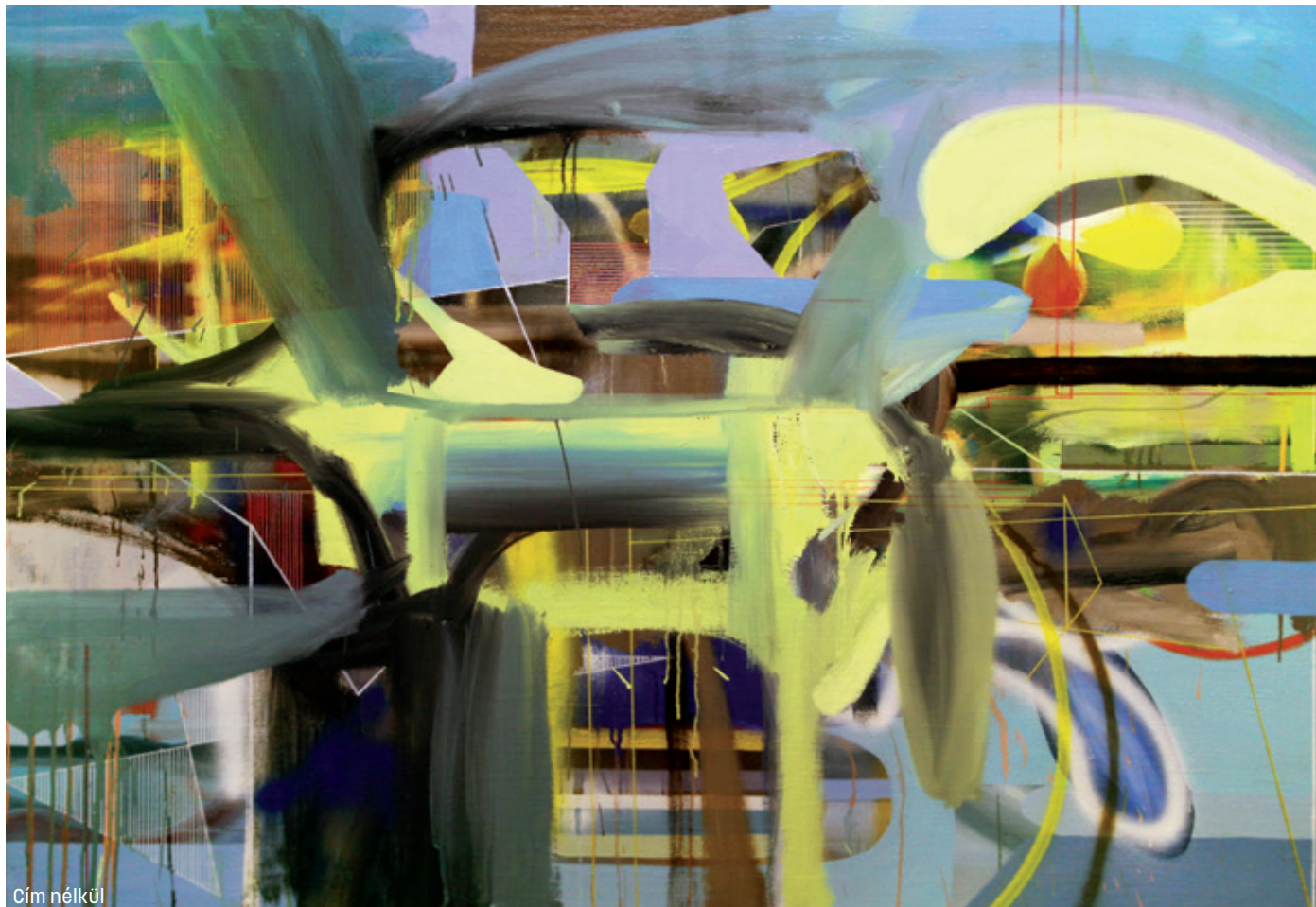
Téridő

képzeletem a legtisztább valóság.
fényes látomás, eleven történet,
létkönnyű, lélegzetként feltörő erő.
attól igaz, hogy sosem történt meg.

fák árnyékában, egy padon bújtam el,
a fény részeire hullva átért a lombon.
egyedül voltam, mint a nagy kertben,
megfigyeltem a múltat a korongon.

a koponyában nincs más, csak idő,
lebegnek rejtett, elkészült fellegvárak,
amelyekben sosem lakhatott senki.
üres sorsok beteljesülésre várnak.

nem lesz belőlük tapintható igaz,
tézeusz másfelé tért az elágazáson.
de a többi is járható, és ha elindulok,
mindegyik élő, hús-vér hasonmásom.

Cím nélkül

tárca

A PÁRBESZÉDRŐL MINT TEHETSÉGRŐL

Verebes Ernő

FILOSZ-FINTOR

Ha a mindenkori tehetség:

a tenni vágyás megvalósítása, a tett kanonikus felszentelése, a cselekvő ember tett előtti pillanatainak elismerése, a bölcs kivárási vajúdó tartalmassága, a tények alapján megfogalmazott kérdések pontossága, ugyanezen kérdések kételyalapú megválaszolása, a kérdésekre adott válaszok újabb kérdésekben történő reanimációja, a tapasztalat erejével bíró, sorsdöntő elgondolások laza kezelése, a cselekvés effektív idejének légiesítése, az önkényessé váló vélemények spontán elutasítása, az öncélú cselekvésekre ösztönző álszorgalom kizárása, a művészi cselekvés differenciált mozgulatsorának egyben látása, a jelentős művekhez vezető út lépésenként történő, elemző átgondolása, a műértés visszaigazolását lakonikusan fogadó úri gesztus, a vészhelyzetek kezelésének könnyed, mert belátó gesztusa, ha a tehetség vészként mű, de a művészetben igazi, amikor a tehetség csendes fohász a művészet oltárára kirakott árudömping eladhatatlan szomorúságában, és végül, ha nem más, mint teher és restség a felszínes siker kiszámolhatóságában,

akkor jogos az észrevétel, miszerint az emberiség nem elhanyagolható hányada tehetségtelen, hisz ebben csak abbéli tehetetlensége nyilvánul meg, miszerint képtelen beszélgetni azokkal, akik valamilyen képességükből kifolyólag mégis tudják, hogy szóba állni valakivel szintén csak tehetségben mérhető, isteni adomány.

vezérvers

Géber László

VERSHAMISÍTÓ

Vershamisítót keresek haragot zengeni, dalt faragni.
Jelentkezzen, ki akar verset hamisítani!

Téma lenne a halál, s lenne benne dinár meg dollár.
Jelentkezzen, kérem, akinek a téma dukál.

Kezdődne egy füstös kocsmában, reggeli pirkadatban,
s mesterien végződne egy szétlőtt alakban.

Szabad lenne a paródia meg a travesztia, Iliász és Odüsszeia.
Góg és Magóg, Homér és Oszián, szabad lenne a Szent Biblia.

— • —

Vershamisító vagyok – én is; nincs mondanivalóm – fáj is.
Szavaimat keresem – hol is; harminc kihúzott sor után – itt is.

Szabad-e, lehet-e verset hamisítani, halált becsapni?
Szabad-e, lehet-e prédikátor lenni, hiúság oltárán áldozni?

Árulom lelkemet, lepusztult testemet; ki veszi meg?
Soraim elásva keresztbe-kasba egy befejezetlen szimfóniában.

Ez is csak egy mélabús dal hamis hordaléka
Halálszép hamisítvány halvány hozadéka.

LEGFŐBB KÖVETELÉSÜNK: SZABADSÁG ÉS FÜGGETLENSÉG

Patyi Szilárd

SCHMIDT MÁRIA MAGYARORSZÁG FORRADALMAIRÓL, SZABADSÁGHARCAIRÓL ÉS NAGY TÖMEGMEGMOZDULÁSAIRÓL

Történelmünk bővelkedik forradalmakban, szabadságharcokban, nagy tömegeket mozgósító társadalmi megmozdulásokban. Ezen események legtöbbje októberhez köthető. 6-án az aradi vértanúkra és az 1848-49-es forradalom és szabadságharc utáni megtorlások áldozataira emlékezünk. 23-án pedig az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseit ünnepeljük. Emellett az őszirózsás forradalom évfordulója is októberben van, valamint a rendszerváltás egyes történései is ehhez a hónaphoz kötődnek. Az azóta eltelt harminc év, ha forradalmakkal nem is, de látványos tömegmozdulásokkal tovább bővítette ezt a sort.

A magyar forradalmakról **Schmidt Mária** Széchenyi-díjas történésszel, a Terror Háza Múzeum főigazgatójával beszélgetünk. Áttekintettük a magyar forradalmak főbb jellemzőit, okait, követeléseit, közben olyan kérdésekre kaptunk választ, mint hogy forradalomnak tekinthetjük-e 1919-et vagy 1989-et, hozzájárult-e a trianoni tragédiához az őszirózsás forradalom, vagy hogy mi volt a taxisblokádnak fő oka. Az interjú során főleg a 20. század eseményei kerültek górcső alá, emellett a közelmúlt történései sem maradtak érintetlenül.

A francia nemzet úgy él a köztudatban, mint forradalmár nemzet, hiszen történelmük során 1789-ben, 1830-ban és 1848-ban is a barikádokra vonultak, ugyanakkor a magyar történelem is bővelkedik forradalmakban. A magyar nemzetre is tekinthetünk forradalmár nemzetként?

– A magyaroknál más a helyzet, mint a franciáknál. Franciaországban általában a társadalmi elégedetlenség robbantotta ki a forradalmakat, nálunk pedig a nemzeti kérdés. Az 1918-as őszirózsás forradalmat nem, de 1848-at, 1956-ot és még 1989-et is ide sorolnám. Ezekben az esetekben a szabadságvágy, a nemzeti szuverenitás elnyerése és visszaszerzése volt a fő motiváció. Például 1956 egy nagyon különleges sort nyit meg – és ide illeszkedik 1989–90 is –, mert az összes többi antikommunista mozgalom, felkelés során, például 1953-ban Berlinben, illetve a különböző cseh városokban vagy éppen 1956-ban Poznańban, általában anyagi jellegű, az életszínvonalal kapcsolatos követeléseket fogalmaztak meg. Például az élelmiszerellátás javítását vagy az órabérek emelését, a normák csökkentését követelték. A magyar emberek 1956-ban függetlenséget és szabadságot akartak. Nálunk nem voltak anyagi jellegű követelések. 1989–90-ben szintén a nemzeti függetlenségért és a szabadságért mentünk az utcára.

Forradalmaink legtöbb esetben nemcsak a fennálló társadalmi rendet megváltoztató megmozdulások, hanem egyben szabadságharcok is voltak. 1848–49-ben az osztrákok ellen, 1956-ban a szovjetek ellen kíséreltük meg kivívni az ország függetlenségét. Ez a magyar forradalmak sajátja, vagy más nemzetek forradalmai is párosultak szabadságharcokkal?

– A térségben, Közép-Kelet-Európában, ez többször előfordult, hiszen a nemze-

ti emancipáció, a nemzeti szuverenitás alapkérdés ezekben az országokban. Persze Nyugaton is vannak területek, ahol a nemzeti függetlenség kérdése napirenden szerepel, például a skótoknál vagy akár a katalánoknál, baszkoknál, Dél-Tirolban, de a mi térségünkben ez sokkal jellemzőbb. Ez azért van így, mert sokszor gyarmatosították az itt élő népeket. Magyarország is többször került idegen uralom alá. Először az Oszmán Birodalom, majd a Habsburg Birodalom, a náciak, a szovjetek fennhatósága alá kerültünk. Ezen birodalmak uralma ellen mindig fellázdadtunk, és küzdöttünk a nemzeti önrendelkezésünk visszaszerzéséért. Legutóbb harminc évvel ezelőtt harcoltuk ki a függetlenségünket. És most is mindennap újra és újra lépéseket kell tennünk annak érdekében, hogy a szuverenitásunk ne sérüljön, és meg tudjuk őrizni önrendelkezésünk azon részét, amelyet nem adtunk oda az Európai Uniónak. A birodalmak természete ugyanis az, hogy mindig újabb és újabb területre akarják kiterjeszteni a fennhatóságukat, nekünk meg az a feladatunk, hogy a szuverenitásunk felett őrkdjünk.

Októberben emlékezünk az aradi vértanúkra, és ünnepeljük az 1956-os forradalmat, emellett az őszirózsás forradalomnak is ebben a hónapban van az évfordulója. Október 31-e sajtós kettősséget rejt. Az őszirózsás forradalom győzelmével Magyarország ötszáz év után ismét elnyerte a függetlenségét, és államformája a történelme során először alakult át köztársasággá. Ugyanakkor a Trianonban elcsatolt területek is ebben az időben kerültek idegen megszállás alá. E forradalom a modern magyar állam megszületését vagy inkább a trianoni tragédia kezdetét jelenti?

– Azt gondolom, hogy mindkettő ott kezdődött. Az érthető, hogy az emberekben 1918 októberében volt egyfajta boldogság, eufória, mert a pusztító világháború véget ért, emellett visszanyertük a nemzeti önrendelkezésünket és a szabadságunkat is, amelyre évszázadokon át vágytunk. Elindultunk egy új úton. Ezek a pozitívumok. Sajnos azonban olyan tehetségtelen és alkalmatlan vezetők vették a kezükbe hazánk irányítását, akik nem voltak felkészülve erre a nem könnyű feladatra. Sőt, még azt sem fogták fel, mi lett volna az országot megszervezni, a határok védelmében érdeklődni a lakosságát. Ez vezetett aztán Trianonhoz. Egy magára valamit is adó vezetőnek, viseljen akár

köztársasági elnöki vagy miniszterelnöki tisztséget, pontosan tudnia kellett volna, hogy egy ilyen helyzetben csak akkor kerül tárgyalási pozícióba, ha erőt tud felmutatni. Aki mögött nincs hadsereg, helyette szétesés, széthúzás, sőt zűrzavar van, azt nem veszik komolyan. Ez történt velünk az őszirózsás forradalom után.

Magyarország történelmének 1918 és 1920 közötti időszakát a forradalmak korának is nevezik. Az elnevezésből az következik, hogy az őszirózsás forradalom kívül legalább még egy forradalom zajlott ebben az időszakban. 1919. március 21-ét és a Tanácsköztársaság 133 napját tekinthetjük forradalomnak?

– Március 21-ét semmiféleképp sem tekinthetjük forradalomnak. Az egy puccs volt. Tömegek nem álltak mögötte. A bolsevikok, ha mindenkit hozzászámolok, akkor sem voltak többen összesen száz főnél. Ők soha semmire nem jutottak volna ebben az országban, ha a szociáldemokraták nem árulják el Magyarországot, és nem állnak össze a kommunistákkal. Ezt seholy máshol nem tették meg a szociáldemokrata pártok, sem Ausztriában, sem Németországban. Csak a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt az a párt, amely a hatalom megszerzése érdekében összeállt a kommunistákkal. A szociáldemokrácia csak nálunk hódolt be a kommunistáknak, mindenhol máshol szembeállt velük.

A Tanácsköztársaság is hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországnak Trianonban olyan szigorú feltételeket kellett aláírnia?

– A magyarok 1918 októberé és 1919 vége között gyakorlatilag mindent kipróbáltak. Minden országnak arra a kérdésre kellett válaszolnia a háborút követően, hogy Wilson amerikai elnök és a parlamentáris demokrácia útjára lépnek, vagy Lenint követik, aki egy új világot, egy kizsákmányolásmentes társadalmat ígért. Mi mind a kettőt kipróbáltuk. Károlyi Mihálynak Wilson volt a jelszava, de az általa vezetett parlamentáris demokrácia nem vált be, hiszen az őszirózsás forradalom után még választásokat sem tartottak. A Tanácsköztársaság sem vált be, csak katasztrófát hozott magával. Ezek után az emberek egy erős vezetőre, rendre és stabilitásra vágytak, amit Horthy Miklós testesített meg. De az a tény, hogy nem értettük meg, hogy nekünk ebben a sorsdöntő időben a legfontosabb feladatunk az ország megszervezése és az erő felmutatása lett volna, súlyos hibának, sőt bűnnek bizonyult. Azok, akik a békéről döntöttek Párizsban, két fő szempontot tartottak fontosnak. Az egyik, hogy olyan rendet alakítsanak ki a térségünkben, amely meg tudja állítani a kommunisták nyugati terjeszkedését. A másik, hogy ellenerőt képezzenek a németekkel szemben. Bennünk egyik szempontból sem láttak szövetségest, sőt azzal, hogy a kommunisták idáig eljutottak, veszély-

forrást láttak bennünk. Ezért mindenki, aki az ezeréves Magyar Királyság testéből akart lakmározni, előnyt élvezett az antant asztalánál.

Október 23-án az 1956-os forradalomra és szabadságharcra emlékezünk, de 1989-ben ugyanezen a napon kiáltották ki a III. Magyar Köztársaságot is, amely a rendszerváltás egyik jeles eseménye. Ha a rendszerváltás során végbement politikai és társadalmi változásokat szemléljük, hogyan értékelhető 1989? Egyfajta „tárgyalásos” forradalomként, amely 1848 és 1956 sorába illeszkedik, vagy éppen mert a változások zöme tárgyalóasztalnál született, túlzás forradalmainkkal egy napon említeni?

– Nem volt rendszerváltás. Rendszerváltoztatás volt, mert mi csináltuk, az itt élő népek, az emberek, akik százezerszámra mentek ki az utcára, és tüntettek. Demonstrálták azt, hogy elegendő van, nem akarják ezt a szovjet kísérletet tovább folytatni, és meg akarják változtatni a rendszert. Önállóak akarnak lenni, és szabadok. Ez nem kívülről jött, ezt mi magunk csináltuk, a magyar emberek.

A rendszerváltoztatást nemzeti forradalomnak és szabadságharcnak tekinthetjük, hiszen azért mentünk az utcára, hogy befejeződjön a kommunizmus, amely idegen uralom volt. Nem mi választottuk, ránk kényszerítették. A saját utunkat akartuk járni újra. Szabadságot és függetlenséget követeltünk. Erről szólt 1989. Aztán megint mindent újra kellett kezdeni. Vissza kellett állítanunk a régi-új intézményeinket, mert azokat is idegen, szovjet mintára változtatták meg velünk. Meg kellett változtatnunk a tulajdonviszonyokat, hiszen az állami tulajdont vissza kellett alakítani magántulajdonná. Ez sokkal bonyolultabb volt, mint amikor a magántulajdont egy tollvonással államivá nyilvánították.

A rendszerváltoztatást az anyaország és a határon túli magyarság viszonyában is mérőföldkőnek tekinthetjük?

– Természetesen. A rendszerváltoztatás egyik legfontosabb eleme ez volt. Többek között ezért is tüntettek az emberek. Gondoljunk csak a bős–nagygyarosi vízlépcső elleni tüntetésekre, amelyek mélyén az a felháborodás húzódtott meg, hogy nehogy már a csehszlovákok egyoldalúan csatolják el a Dunát, amely a közös határt jelentette. Nehogy már megint helyettünk, a fejünk felett állapotodjanak meg a kommunisták egymással, ilyen alapvetően fontos ügyben. De akár említhetem a romániai falurombolás elleni demonstrációt is, amikor Ceaușescu parancsára a magyarok nyomait akarták eltüntetni Erdélyből, és ez ellen tiltakoztunk. A rendszerváltoztatás nemzeti ébredés is volt. Ebben a tekintetben 2010 is fordulópont, hiszen előtte olyan gyalázatos módon nemzetellenesen viselkedett

Schmidt Mária

Fotó: Terror Háza Múzeum

a Gyurcsány-kormány és az akkori Magyar Szocialista Párt, főleg a határon túliak kettős állampolgárságával kapcsolatban, ami megsebezte a magyar emberek szívét határon innen és túl.

A rendszerváltoztatásnak köszönhetően Magyarországon megszűnt a kommunista diktatúra, és az idegen csapatok is elhagyták az országot. Az életszínvonal emelkedésének elmaradása és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése miatt azonban sokan csalódtak benne. Harminc évvel az események után sikerként vagy kudarcként értékelhetjük a rendszerváltoztatást?

– Szerintem a rendszerváltoztatás sikertörténet. Természetesen nagyon sok volt a csalódás, de ez oda vezethető vissza, hogy tele voltunk illúzióval. Nem ismertük a Nyugatot, nem tudtuk, hogy milyen. Azt hittük, hogy tárt karokkal várnak ránk, pedig dehogy. A karjuk nem volt tárva, legfeljebb akkor, amikor el akartak venni tőlünk valamit. Tehát a mi elvárása-

ink álltak nagyon messze a realitásoktól. A realitás az, hogy harminc év alatt sikerült visszatérnünk arra az útra, amelyről leparancsoltak minket 1945 után. Nagyjából most, ha nem jött volna ez a világvárvány, mondtam volna azt, hogy sikerpályára álltunk. Végre emelkedik az életszínvonal, az emberek egy kicsit fellelegezhetnek. Hosszú idő után először érezhetik úgy, hogy jó irányba mennek a dolgok. 2010-ben pedig az akkor hatalomra került kormányzatnak elitcsereit is végre kellett hajtania. Ezért fordulópontnak is tekinthetjük 2010-et. Sajnos erre az elitcserere húsz évet kellett várni, mert a posztkommunista elit, kiegészülve a liberális élcsapattal, a Nyugat segítségével egészen 2010-ig meg tudta tartani pozícióit.

Idén októberben egy kerek évfordulóra is emlékezünk. 1990. október 25-e és 28-a között zajlott le a rendszerváltoztatás utáni Magyarország első nagy tömegmegmozdulása, a taxisbloká. Ezt az eseményt azóta is különbözőképpen ítélik meg. Egyesek a taxisoknak a benzináremelés és a „hazug” kormány elleni jogos tiltakozásaként értelmezik az akkor történeteket, míg mások a Szabad Demokraták Szövetségének hatalomszerzési kísérletét látják a megmozdulás mögött. Harminc év távlatából hogyan értékelhetjük a taxisblokádot?

– Harminc év után visszatekintve a taxisblokádra, szerintem nem volt olyan jelentős esemény, amit érdemes számon tartanunk. Rövid idővel az Antall-kormány megalakulása után a posztkommunista ellenzék, kiegészülve az SZDSZ-ben tömörülő liberális elitekkel, megpróbálta visszaszerezni a politikai hatalmat. Minden hatalmat megtartottak a rendszerváltoztatás után, mint említettem, még sokáig. Egyedül a politikai hatalomból szavazták ki őket az első szabad választásokon. De még ezt sem tudták elviselni. A taxisbloká alatt nem nagy tömegek tüntettek.

Ez a fővároson belül meghatározható kör volt. Egyáltalán nem terjedt át az ország más területeire. A taxisbloká, sőt az Antall-kormány egész hivatali ideje alatt az volt a jellemző, hogy a média, amelynek túlnyomó többsége ennek a posztkommunista-liberális elitnek a kezében maradt, azt sugallta, hogy nem a negyvenöt év kommunizmusa, nem az adósságcspada, amelybe a kommunista kormányzás belevitte az országot, nem az új kormányra váró feladatok megoldhatatlan tömege a hibás abban, hogy itt a várakozások nem teljesülnek, hanem az első szabadon választott kormány alkalmatlansága. Az első pillanattól kezdve az első szabadon választott kormány ellen hergelték az embereket. Mintha a negyvenöt év hibáért, mulasztásaiért, félresikerült kísérletezéseiért őket terhelte volna a felelősség. Mintha mindazt a megörökölt csódhalmazt, amit a kommunisták ránk hagytak, egy-másfél év alatt magunk mögött lehetett volna hagyni.

Tizenhat évvel a taxisbloká után 2006. október 23-a, az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója nem az ünnepről, hanem az akkor történt rendőri erőszakról vált emlékezetessé.

– Ez a Gyurcsány-kormány nevéhez kötődik, amely több dologgal is beírta a nevét a magyar történelem szégyenkönyvébe. Az egyik, amire már utaltam is, a 2004. december 5-ei népszavazás, a határon túliakat elutasító, a szolidaritást megtagadó kampányával együtt, másrészt pedig az őszödi beszéddel és a 2006. október 23-ai rendőri brutalitással függ össze. Azzal a minősíthetetlen atrocitáshullámmal, amely napokon át tombolt a fővárosban. 141 fiatalot vettek őrizetbe, és a magyar bíróságok első fokon közülük 139 fiatalot előzetes letartóztatásba helyeztek. Ezen ítéletek nagy részét, de talán az összeset, a bíróság másodfokon megsemmisítette. Mégis, érdekes módon, nem hallottuk a szokásos fölháborodásokat a fékekről és

az ellensúlyokról, a jogállamiságról meg a kiegyensúlyozott ítélkezésről. Akik most folyamatosan pattognak, akkor valahogy hallgattak, félrenéztek. Az, hogy ez megtörténhetett velünk 2006-ban, még az én generációmat is, amelyik a 80-as, 90-es években szocializálódott, megdöbbentette. Ezt sem fogjuk megbocsátani Gyurcsány Ferencnek.

Az MSZP vezette kormány végül a 2010-es országgyűlési választásokon megbukott. Az akkor ellenzékben lévő Fidesz pedig földcsuszamlás-szerű győzelmet aratott. A választásokat azóta is szokás a jobboldalon „fülkeforradalomnak” nevezni. Többször utalt már rá, hogy 2010-re fordulópontként kell tekintenünk, de nem túlzás a „fülkeforradalom” elnevezés?

– Az elnevezés annyiban helytálló, hogy az emberek nagyon tudatosan szavaztak úgy, hogy az Orbán-kormányt kétharmados felhatalmazással ruházzák fel, mert azt akarták, hogy az ország kezdjen el egy irányba menni, fogjunk össze a bajban, és mutassuk meg, hogy egységesek vagyunk, hogy képesek vagyunk újra talpra állni. A balliberális kormány csődbe vitte az országot. 2010-ben mélyponton volt a gazdaság, a Nemzetközi Valutaalap kényének-kedvének kiszolgáltatta. A 2002 és 2010 között eltelt időszak a kudarcokról, az improvizálásról, a végiggondolatlanságról, a kapkodásról, a fejtelenségről és a tehetségtelenségről szólt, ráadásul, mint ahogy utaltam is rá, még a nemzet szívét is megsebeztek. Az emberek tudatosan úgy döntöttek, hogy ezt nem folytatjuk tovább. Jöjjön Orbán Viktor, kapja meg a teljes felhatalmazást, azért, hogy ne legyen kifogása, hanem mutassa meg, mit tud. Az, hogy még kétszer megkapta ezt a kétharmados felhatalmazást, azt bizonyítja, hogy a választópolgárok meg voltak elégedve a felmutatott teljesítménnyel, és ez nagy dolog. Igazi dicséret.

novella

AJTÓ

Tóth Szilárd

■ Öt-öt darab kopp-kopp, lassan, kis szünetekkel, mint a csont az ajtón, úgy, öblösen.

Kong az egész lépcsőház. Vasárnap délután így kopogni tulajdonképpen egy kötöttü bele-dőfése a szieszta Achilles-sarkába. Szabad kérdezni, ki az, vagy csak ajtót kell nyitni, vagy megvárni, míg eltakarodik a búbanatba. Bár aki ilyenkor így kopog: öt-öt kopp-kopp, annak igen súlyos a bánata. Talán máshol kopognak? Lehet, hogy megint csak egy galambot darált le a ház tetején a ventilátor, amely talán hűtési célokat szolgál, de – ezek alapján – biztosan nem környezetkímélő.

Izsák úr hirtelen feleszmél a foteljából. Béla az esszéjét nyálazza megint, egy pillanatra a tekintetét a vállán át szegezi, mint aki szerint *mi van?*, de hallja, hogy valami *stimmt nicht*, Zoltán pedig továbbra is

az ágyat nyomja. Talán. Én az órára nézek, a falira, nem az éppjókora áll a cágér. A dolgozó, amióta Zoli beteg lett, kulcsra van zárva. Ő ott, neki ott nyugalom, és hagyjuk őt békén. Nehéz neki most, mindenki megérti, nem is célunk, hogy bárkinek is a magánszféráját nyalogassuk, mint kecske a sóbálványét, de néha jó lenne tudni, hogy van, van-e még egyáltalában. Az orvos napi kétszer meglátogatja, de ő sem mond sokkal többet, mint amit mi tudunk, tehát szinte semmit. Hagyjuk a szintét, maradjunk a zérusnál.

Öt-öt. Kopp-kopp. Én biztos nem nyitok ajtót, hát nem ettem én meszet. Pedig valakinek ki kell. Már biztos, hogy itt kopognak, pedig csengő is van, nem azért dobunk ki rá annyi pénzt, hogy senki ne használja. Legalább akkor szólni lehetne, hogy „Tessék szíveskedni a csöngőt

Cosmic answer

használni, ha már van!” És mi van, ha a Zoli alszik, és felébred rá, mert a csengő hangos, az egész szobát végigrezgi, -zizegteti, és mi van, ha az nem tesz jót neki? Senki sem volt biztos benne, de mivel félni

jobb, mint megijedni, meghalni meg egyáltalán nem jó, ezért ajtót kell nyitni. De kinek?

Annak, aki kopog – teszi hozzá Izsák úr, és elővigyázatosságból a rezonériához ténfereg, felemel egy bádogkan-

csót. Olyat, amiben teát szokás melegíteni. A konyhaszekrényből teafüvet szüretel, felkészülve arra, hogy aki most van itt, az nem megy el egyhamar.

folytatás a 4. oldalon

Bélát ez iszonyúan zavarja. Hogy miért kell mindenkit marasztalni, meg egyébként is vasárnap van, délután három óra, rossz ómen, ha valaki ilyenkor jön. Ő sürgönyözöttebb, a nagyszoba rózsafa fiókjához baktat, szinte már hisztérikusan, de azért mégsem úgy, és kinyitja a számlás fiókot. Ez nem olyasmi, amit előre kér a megrendelő az asztalostól, hogy nyolc fiók, plusz egy számlás, amihez valamilyen speciális paramétereket kell előkotorászni, lefűjni róla a forgácsot, és úgy, az alapján megszabni a fát. Ez amolyan kijelölt. Tehát felrántja a számlás fiókot, és határozottan keres

valamit. Nyilván számoltunk azzal, hogy mit keres: felszólítás, bírósági ítélet, számított harminc napon belül, megöllek, te szemét disznó, vagy valami. De semmi. De a kopogó sem tágít, a víz forr, a tea lassan bele is kerül, szétterül benne. Még egyszer szóljon, vagy hallgasson örökre. Valakinek ajtót kell nyitni. Béla frusztráltan járkál a lakás nagyszobájában. Egy szó sem hagyja el a száját, de a lakozott parketta nyirkosága tolmácsolja azt, hogy most valaki lógni fog, hogy az ő lesz valami olyasmiért, amit el sem követett. Leül tehát az íróasztalhoz, lesöpör mindent

onnan, tollat és pennát ragad, majd nagyon köröml valamit: *Én, ifj. Kassai Béla, született 1968. szeptember 24., anyám neve Ilona, apámé Béla, soha nem követtem el semmit, s ez lett a végzetem [...]*

Izsák úr eközben már szervírozza a teát. Bár fontolóra veszi a negyedik csészét, hogy majd a Zoltánnak is beviszi, hadd érezze, hogy ő is legalább annyira van ebben (s ha nem is nyakig, legalább bokáig), mint mi négyen a dolgozószoba túlsóoldalon. A csészéink tiszták, s annak céljából, hogy nehogy ellenkezőképpen legyen, tiszta konyharuhát vesz elő, és azzal fogja meg a csészéket, a kancsót. Zsályaszag lep be mindent. Zsályaszag és pára, ami szép finoman telepszik le az öklömmi konyhaablakon, csöpög lefelé, elegánsan. A pára felfelé szökik, de a mennyezeten emberére akad, széttárja karjait, s visszahömpölyög a konyhatérbe. Izsák úr úgy létezik ebben a gyöngyöző térben, mintha csak Odüsszeusz nyomta volna lábával újra Ithaka homokját.

Öt-öt. Kopp-kopp.

Még mindig nem tágít. Még mindig nem takarodik a búsa. Mégis mit akar azzal, hogy így kopog? (Öt-öt. Kopp-kopp.)

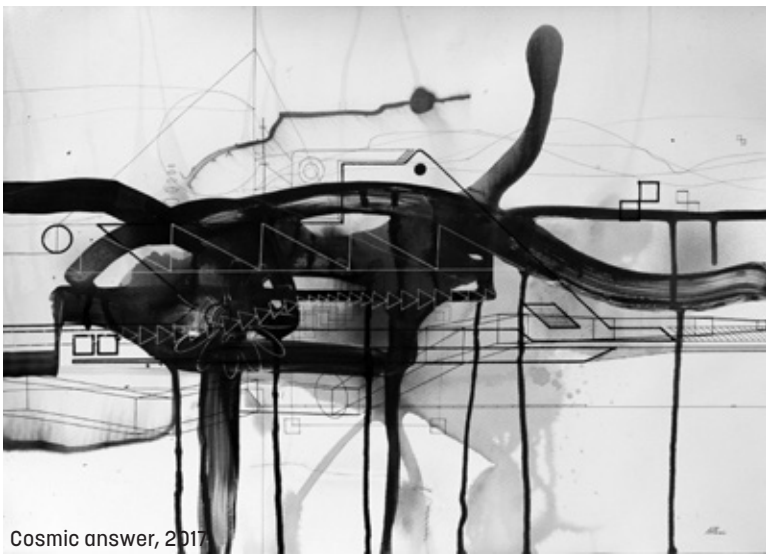
Kéztördelve állni az ajtó előtt, és mitévőnek lenni. Engedd be, hát nyilván fontos, Béla tajtézik, hogy Még nem állok készen! Még nem!, és talán mind közül a legdermesztőbb, hogy se szó, se beszéd, úgy kopogtat. Mintha ez olyan egyértelmű, univerzálisan magától értetődő lenne. Sírjon az, akinek fáj, ordítson az, akinek kell. Pedig ezek nem implikálják egymást. A nyomás viszont egyértelmű. Izsák úr széket húz ki, majd leül, aztán kiszékelve megint feláll, és megigazítja a mellényét: most természetesen ülve kell várni a jó vendéget? Talán állva, és szakállas tisztelettel fogadni a méltóságot? Letörli a párát a homlokáról a tiszta konyharuhával. Az apja jut eszébe, és ilyen már régen volt. A fűszerboltjuk, a régi Kazimir utcán. Hogy minden délután ott volt. Béla már az íróasztalra dől. Szánja önmagát, szánja a világot, zavarában a függőnyt nézi. Töltelék vagy pótcselekvés, de ezt (ha egyáltalán létezett) nem akarja tárt karokkal várni. Aztán megint azon a színésznőn morfondírozzik. Azt hittük, elfelejtette, azt hittük, végre végleg kiverte a fejéből, három hónap után azért már illett volna: volt már

részes, ugrott már majdnem le a tetőről, ült itthon napokat zokogva. Három hónapig tartott, aztán úgy tűnt, elfelejtette. Erre most: (és elhangzott a lány neve). Továbbra sem értem. Hívjam a házmestert? Na de ilyenkor? Szóljak át a szomszédba? Na de ilyenkor? Miért nem nyitunk ajtót? Miért áll mindenki úgy, mint az a bizonyos a lakodalomban. Ha legalább csak úgy állnának... de hát mindenki a maga módján... de ez nem módi.

Öt-öt. Kopp-kopp.

Na most már elég. Most már betelt a pohár. Hogy vasárnap, már bocsánat, baszogatni egy rendes lakást, azért ez már mégis túlmeleg mindenem. Mindenki kihűlt, a szőnyeg tompán durmol, a parketta fájdalmasan recseg. Nem utána akarok járni, csak véget akarok vetni ennek. Már nem a kíváncsiság, már csak a düh, a tehetetlenség, de hát ki tudja megkülönböztetni a kettőt. Moraj. Én nem akarok megint a korallzátonyban élni. Túl sok munkánk volt ebben.

Nyitom az ajtót. Sípol az ajtó. Csörög a konyhaablak, kiszökik a pára. Zoli szobájának, a dolgozószobának az ajtaja rezzen még egyet. Még egyet utoljára.

Cosmic answer, 2017

SZIGETEK AZ ÁRAMLATBAN

(habkönnyű történet - Lucának)

Tizenhat éves lehettem, tombolt a nyár, feszített a virtus. Hemingwayt olvastam, Rolling Stonest hallgattam. Azon a napon hirtelen – késő délután lehetett – kibicikliztem az újvidéki strandra. Hemingway regényét is magammal vittem, hisz kíváncsi voltam, mi sül ki azokból a fene nagy és izgalmas pecázásokból a Bahamákon, valahogy azonban elment a kedvem az olvasástól. Most nem érdekelt bizonyos Thomasnak (a hasonnevű filmben egyébként zseniálisan alakítja George C. Scott!) és az ő három fiának a második világháború idején játszódó története. Pedig tanulságos, talán túl is. Mindegy, levettem azt a napszitta, egykor piros „maji-cámat” Mick Jagger képével, meg a szakadt farmerből némi ollózással nyert nait. A zsebemben fellelhető aprót betettem a fürdőgatyámba, a többi kis kupacba rendeztem a szándalomra, hogy némelyest védve legyenek a homoktól, majd elindultam a folyó felé. És akkor megláttam a szigeteket az áramlatban!

Legalábbis a sodrásban.

Tulajdonképpen két jókora homokzátony bukkant elő a vízből a rendkívül alacsony vízállásnak köszönhetően. Az egyik közelebb volt a parthoz, a másik jóval beljebb, rézsút. Kevesen jöttek ki aznap a strandra, mert előtte esett az eső. Belőlük páran az első szigetecskén labdázta, a másodikon egy csapat sárály pihent. Mielőtt jól átgondoltam volna, mit is akarok, már elértem az első szigetet, majd kissé később a másikat. Aztán mielőtt tényleg belegondoltam volna, mit is csináljak, már úsztam tovább a túlsó felé, miközben a madarak rikácsolva keringtek a fejem fölött.

Előtte, tizennégy évesen egyszer átúsztam a Tiszát Becsénél, de nem mertem otthon elmondani. Gondoltam, ezt is majd csak legfeljebb a haveroknak, esetleg egy-két elképedt lánykának. Mindenesetre az volt a lényeg, ami Hemingway sok hősénél, hogy elsősorban a saját énképük javítására, ugyanakkor megalkotójuk mintájára bocsátkoztak gyakran kétes kimenetelű kalandokba. Tempós karcsapásokkal úsztam hát egyre beljebb és beljebb, amikor kicsit abbahagytam, és felnéztem. A fránya túlsó part nem jött lényegesen közelebb, viszont a strand ezüstlő homokja jó messzire került. Valahol a stranddal szomszédos Danubius kajakklub magaságában vitt magával a Duna közepén az ár, a nagy kanyarnál lévő történelmi emlékü, Pétervárad felé. Egy árva csónak nem sok, de annyi sem sehol, ellenben egy behemót fehér hajó tűnt fel fenyegetően a horizonton, árbócán román lobogóval, s egyre vészesebben közeledett. (Utólagos tréfás betoldás szerint. – *Huh?! Nem volt nekik elég Trianon?*)

Nem tudtam pontosan felmérni, mi lesz ebből, csak azt láttam, hogy bizonyára az útjába kerülök, ezért ismét behúztam. Végül kezdtem nagyon elfáradni, ezért lassú mellúzásra váltottam, megpróbálván belenyugodni az elkerülhetetlenbe. Ekkor azonban megjelent előttem a milliomodiki fityegő cigarettájával a szája sarkában Humphrey Bogart – abban az ő páratlan stílusában, ahogy a mozivásznon szokott, például *A Sierra Madre* kincsében –, majd elkezdett azon a lezserül cinikus hangján cseszegetni. Hogy hát, ugye, aki nem bírja a szántást, az hát ne is... Meg azt az örökzöld példázatot a szarkáról meg a gyenge farkáról. Meg elsütött

Cím nélkül

még pár bölcsességet, ahogy édesapám szokta volt (isten nyugosztalja immár őt is), amitől olyan ideges lettem, hogy az valósággal szárnyakat adott. Nemsokára egész testemben reszketve kikecmegettem a vízből, valahol a vár alatti kövek között lefeküdtem a fövényre, aztán nem tudom pontosan, meddig maradtam úgy erősen zakatoló szívvel. Jöhetett volna akár a török is.

Alkonyodott, amikor feltápáskodtam, majd elindultam az akkor még le nem bombázott Tito marsall híd irányában. Azon szépen visszajöttem a városközpont oldalára, majd kanyarodtam egyet azon a tájon, ahol dr. Várady Tibor lakása található ma is, és mentem tovább a strand felé. Az egykori újvidéki razzia színhelyén, ahol ma emlékmű áll, sokan sétáltak, mások a kávézó asztalainál ültek, el voltak foglalva, azért mégis többen megbámultak. Akadt olyan is, aki felröhögött, én meg szedtem a lábam, mert mit tehettem volna mást. A mai egyetemi városnál felkanyarodtam a töltésre, aztán ott

szaporítottam tovább abban az egy száz csíkos gatyámban.

A strand közelébe érve már messziről derengett, hogy bizony: elköthették a lovamat. Kiszékelve meggyőződhettem róla, hogy tényleg meglovasították a kerékpáromat. A levágott lánc ott lógott a sövényen, a bejárati kaput közben bezárták, a pénztárban nem ült senki, kint sem senki, ör sehol. *A Szigetek az áramlatban* könyvtári könyv volt, mindenképp szerettem volna visszazerezni, ezért megpróbáltam átugrani a kerítést, ám amikor megpillantottam odabenn pár szabadjára bocsátott szelindeket, letettem erről az újabb kalandról. *Enough for today*. A gatyámból előkerült pénzzel felültem a buszra, a kalauznak azt mondtam, hogy ellopják a cuccomat, ő pedig megértő volt. A gönceimet sosem találtam meg, viszont egészen hihetetlen dolog történt: utóbb Hemingway ama magyar változatát valaki elpostázta a könyvtárnak azzal a megjegyzéssel, hogy jó könyv. Neki tetszett. Ám sajnos: a vége rossz.

Balázs Attila

ÉGŐ GABONATÁBLÁK AZ ÉJSZAKÁBAN

Mák Ferenc

A magyar javak kisajátítása Trianon után a Délvidéken

Az óbecsei Tiszavidék című hetilap 1920. augusztus 1-jei számának első oldalán *Felgyújtott zabtermés* címmel közölt vezércikkében arról számolt be, hogy Szenttamás határában 90 holdnyi területen égett a még talpon álló zab, a Dunderski család egyik sarja, a középbirtokosnak számító Dunderski Dančika gyújtotta fel a saját birtokát. Dunderski Dančikát gyorsított eljárással az újvidéki rögtönítélő bíróság elé állították, és az ügyész a halálbüntetés kiszabását követelte, a Tiszavidék *Dunderski ügyét a rendes bíróság elé utalták* című, 1920. augusztus 15-ei beszámolója szerint azonban a bíróság nem érezte magát illetékesnek a tárgyalás lefolytatására, ezért az esetet a polgári bíróság hatáskörébe utalta, amely azután hosszadalmas eljárás során Dunderski Dančikát felmentette. A Bácskában és a Bánságban a Trianont követő nyáron – de eltartott ez néhány évig – úgyszólván mindennaposak voltak az égő gabonatóblák, gyakran megtörtént, hogy a „földreform” alá vont földterület gazdája kétségbeesésében felgyújtotta házát, birtokát, lábbon álló terményét.

A trianoni döntéssel Magyarországtól elszakított Délvidék magyarsága a legsúlyosabb csapást akkor szenvedte el, amikor a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság jóval a saját belső jogrendjének megalkotása előtt különféle – többnyire még katonai – utasításokkal, határozatokkal és rendeletekkel lehetőséget adott mindenekelőtt a földbirtokokkal kapcsolatos, meglévő és érvényes tulajdonjogok zárolására, majd a sebtében összehozott, ezért mindvégig következtelen, számtalan törvénytelenségre alkalmas adó úgynevezett agrárreformtörvények vagy csak rendeletek alapján a birtokok kisajátítására és a „kedvezményezett csoportok” földhöz juttatására,

ennek szoros velejárójaként pedig az etnikai arányok drasztikus megváltoztatására, az újonnan szerzett területek „nacionalizálására”. Az indokok többnyire szociális eredetűek voltak – a célok és szempontok azonban nem –, és a nagybirtokok felszámolásával megteremtett „földalap” újraelosztásakor a föld nélküli tömegek széles körének kívántak megélhetési lehetőséget teremteni. A valóságban azonban nem így történt: szerb nemzeti érdek volt a megszerzett területek magyar (és német) tulajdonban lévő birtokrendszerének a felszámolása és kisajátítása, hisz ezzel a létezés legalapvetőbb feltételeitől fosztották meg a közösséget, nemcsak egzisztenciális kiszolgáltatottságot teremtettek ezzel, de egyszersmind a magyar politikai közösség létrejöttét, kialakulását is hosszú időre lehetlenné tették. Az így megszerzett „földalap” ugyanakkor az immár „államalkotó” nemzet korlátlan térnyerését eredményezte, jugoszláv államérvé vált a magyar (és német) tulajdonban lévő földek, gyárak, bankok, üzemek és intézmények megszerzése, mert – meglátásuk szerint – csak így lehetett a gazdasági erőforrásokat biztosítani az új ország háborút követő konszolidálásához.

Az új délszláv állam az 1919. február 25-én kibocsátott kormányrendelettel – még csak nem is törvénnyel – hirdette meg az újonnan szerzett területek addigi birtokviszonyainak felszámolását és az új, kizárólag nemzeti szempontokra épülő birtokrendezés programját, amely a nagybirtokokra vonatkozó agrárreform likvidálásáról szóló 1931. június 19-ei rendelet végrehajtását szabályozó 1931. július 18-ai határozat közzétételével ért hivatalosan véget. Ténylegesen a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban az agrárreformról szóló törvény tehát soha nem szüle-

tett meg. A valóság azonban az, hogy a jugoszláv királyság huszonkét éves történetét végigkísérte a birtokviszonyok rendezetlenségéből eredő társadalmi és politikai feszültség. Sok száz ezer holdnyi, korábban magyar (és német-sváb) tulajdonban lévő földterület kisajátítása a termelési kiesés folytán sokkal súlyosabb károkat okozott az országnak, mint amennyi hasznot eredményezett az új birtokviszonyok nemzeti alapon történő létrehozása. A délszláv állam nemzeti birtokpolitikai szempontokra épülő agrárreform-elképzelése a felépítésében és végrehajtásában kezdettől fogva egyetlen célt szolgált: megerősíteni a szerb nemzeti dominanciát, és ezzel egy időben megakadályozni a nemzeti kisebbségek gazdasági erejének a korábbi időkből öröklött fenntartását. A nemzeti állam nagy feladatai közé tartozott a nagyhatalmi döntések szerencsés összejátszása folytán megszerzett hatalmas javak feletti szerb tulajdonjogok megszerzése, hiszen a korábbi feudális délszláv államok új közössége csakis ily módon válhatott a 20. századi gazdasági követelményeknek megfelelő vagy a megfelelő eredményre feljogosító országgá.

A Délvidék egykori vármegyéinek – Bács-Bodrog, Torontál, Szerém vármegyék –, Horvát–Szlavónországnak és Szlovénianak a területén az 555 137 hektár kisajátított és kiosztott földterület egynegyedét, 135 709 hektárt a szláv telepeseknek és a dobrovoljacoknak adták. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén az agrárreform által kisajátított birtokokból 18 146 dobrovoljac család kapott földet, közülük 13 059 család – 72 százalékuk – az egykori, történelmi Magyarországtól elszakított Délvidéken telepedett le. Amíg tehát az új délszláv állam a maga szempontjából sikeren könyvelhette el a Vajdaság, Horvát–Szlavónország és Szlovénia te-

rületén 503 179 hektár megművelt mezőgazdasági földterület és 52 513 hektár legelő, összesen 555 692 hektár (962 569 katasztrális hold) tényleges kisajátítását és a 206 440 különböző minőségében jelentkező, kizárólag szláv nemzetiségű földigénylő közötti szétosztását, addig ezzel szemben ott állt a közel egyegy-millió magyar és német lakosság birtok- és egzisztenciavesztésének szomorú ténye. Prokopy Imre a *Magyar Kisebbség* című nemzetpolitikai szemle 1933-as évfolyamában megjelent tanulmányában, hogy érzékeltesse a magyarságot ért tragédia súlyát, idézte a Vajdasági Munkáskamara szerb vezetőségének megállapítását. Az 1928-as évről kiadott évkönyvükben olvasható: „Az agrárreform a földosztásból teljesen kizárt kisebbségi földmunkásokon halálos sebet ejtett (...), az állam a Vojvodina nemzeti kisebbségei ellen a halálbüntetéssel felérő merényletek egész sorát követte el!”

Az agrárreform során a délvidéki magyarság – akár számszerűen holdakban is kimutatható – „erkölcsi és lelki” összeomlásának következménye lett, hogy a megélhetési anyagi forrásainak és vagyoni tulajdonának elvesztése nyomán megszűnt a magyarság intézményeinek létalapja, felszámolták az oktatás, a lap- és könyvkiadás, a művelődési egyesületek, a szociális intézmények és nem utolsósorban az egyház működésének anyagi feltételeit. „A nagybirtokok felosztásának elsősorban nemzeti jelentősége van – írta az agrárreform első szakaszának eredményeit összefoglaló *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918–1941* (1968) című művében Slavko Šećerov –, mert növeli a szerb, a horvát és a szlovén birtokosok számát, s csak másodsorban van szociális és gazdasági jelentősége is.” Etédi-Gagyai Jenő *A földbirtokreform a megszállt magyar területeken* (1929) című könyvében idézi a szerb agrárreform-miniszter 1920. február 29-én kelt, a megyei agrárfőmegbízottakhoz intézett körlevelét, amelyben ez olvasható: „Különös védelemben részesítendő az a középbirtok, amely nemzeti kezekben van (ti. szerb), mert az agrárreform végrehajtásánál nem szabad szem elől téveszteni a nemzeti momentumot egyfelől azok szempontjaiból, akiket földdel kell ellátni, másfelől és főleg annak a birtoknak a szempontjából, amelyet agrárreformmal kell sújtani. Elrendelem tehát, hogy az olyan birtokoknak ideiglenes haszonbérletbe való kiadásánál, melyek terjedelmükkel nem érik el azt a maximumot, amely az egyes országrészekben a nagybirtok elidegenítését és megterhelését letiltó 1919. július 21-ei rendelet 2. §-a értelmében megállapított: figyelembe

vétessenek mind az itt kifejtett szempontok, de különösen a birtok tulajdonosának a nemzetisége.” A rendeletek, határozatok, utasítások és a körlevelek tehát soha nem mulasztották el hangsúlyozni, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén az agrárreform kifejezetten szerb nemzeti érdekeket szolgált. Félmillió délvidéki magyar került ezzel gyarmati kiszolgáltatottságba, és kérdés, hogy szerencsésnek mondhatja-e magát, aki az optálás során a Trianon utáni Magyarországra került, vagy kivándorolt az újvilágba.

Amíg tehát a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság agrárreformja során a magyar nagybirtokosok birtokaik 61,5 százalékát veszítették el, a németeknek pedig birtokaik 57 százaléka esett a kisajátítás alá, addig Dunderski Dančika és társai, a délszláv földbirtokosok vesztesége 88 886 hektár, 40 százalék volt, ami tulajdonképpen nem is volt veszteség, hiszen nemzetársaik kezére jutott. A magyaroktól agrárcélokra kisajátított 110 684 hektárnyi, valamint a németektől ugyanerre a célra lefoglalt 108 002 hektárnyi földterület egyértelműen veszteségként könyvelhető el. Az agrárreform során kisajátított 555 137 hektárnak (965 938 katasztrális holdnak) megfelelő területből a 88 886 hektár (154 662 katasztrális hold) levonásával is a délszláv állam szláv lakosai 466 251 hektár (811 277 katasztrális hold) jól megművelt, többnyire kiváló minőségű termőföldhöz jutottak, a mezőgazdasági felszerelés minden egyéb kellékével együtt.

Az tehát, hogy az egykori Bács-Bodrog, Torontál és Baranya vármegye magyarsága 1918 után saját szülőföldjén egy olyan gettóba, „átnevelő táborba” került, amelyben korlátozták anyanyelvének használatát, névelemzés révén megtiltották, hogy legalább az általános iskolában az anyanyelvén tanuljon, hogy lapjai és folyóiratai csak óriási anyagi áldozatok árán, szigorúan cenzúrázott formában jelenhettek meg, hogy hivatásos színháza, könyvkiadása egyáltalán nem volt, hogy hagyományápoló művelődési egyesületeinek munkáját a szerb hatóságok többször tiltották be, mint ahányszor engedélyezték, hogy magyar nyelvű tanító és tanárképzés nem létezett, hogy tízezérel vonták meg az arra jogosultaktól a nyugdíjat, hogy a kisebbséghez tartozó állampolgárként ütlevelet csak kivételes esetekben kaphatott, hogy a birtokkisajátítással közösségi létének gazdasági alapjait is felszámolták, s hogy az egyházak tevékenységét szigorúan a négy fal közé szorították vissza, az mind a délszláv állam totalitásra törekvő, erőszakos asszimilációs politikájának a számlájára írható.

Cím nélkül

esszé

RÖVID HOMMAGE

A SZABADKAI NEMZETI KASZINÓ

Ez a jelentős művelődési intézmény, amely történelmi örökséget, kulturális hagyományt és egyféle civilizációs szintet képviselt, jól mutatta és kifejezésre juttatta a maga tarkaságának hiányával keletkezett űrt, annak jelentőségét, hogy mit jelentett annak idején a működése.

Ahogy azt Dudás Gyula történész lejegyezte, a 18. század folyamán minden nagyobb magyar városnak volt saját kaszinója.¹ Megnevezésük alapján (Lasegellschaft, Leseekabinett, Lekturkabinett, cabinet de lecture, gabinetto di lettura) elsődleges feladatnak azt tekintették, hogy lehetővé tegyék a tagságuk számára a sajtótermékek és könyvek olvasását, azok kölcsönzését.² A 19. század közepétől, különösen az 1848–49-es forradalom előtti évtizedekben Magyarország művelődési életét áthatja a nemzeti öntudat. Kiemelkedő értelmiségiek, mint Berzsenyi Dániel és Kölcsey Ferenc, elragadtatással írják ódáikat a régi dicsőség megújulásáról, majd később Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor zengenek himnuszokat és hazafias verseket, azzal a szándékkal, hogy a nemzet felébredjen fásultságából. A magyarok mellett a szlovákok, a csehek és a szerbek is ebben a romantikus hangulatban a saját dicső múltjukat veszik elő, mindannyian reménykedve a nagy nemzeti újjászületésben. A hétköznapi emberek pedig továbbra is a sötétben bókászhatnak. Tenni kellett valamit, hogy az egyszerű pórnép írástudóvá váljon, és kialakuljanak olvasási szokásaik.

A Polgári és a Nemzeti Kaszinó³ a legrégebbi szabadkai művelődési egyesületeink, amelyeket 1840-ben⁴ alapítottak, és amelyek hű képét adják az újjászületés hevületének. A kaszinó fogalma annak idején ezen a vidéken szinte egyet jelentett az olvasókörrrel. Létezett egy polgári intézmény, valamint egy másik az értelmiség számára. Az első egyesületet 1840-ben alapították Polgári Kaszinó (Bürger Kasino) néven, ahol a németet használták közösségi nyelvként. A város és lakói közti szoros kapcsolat kifejeződése volt a polgárság fogalmának kialakulása, amiként más jelentősebb európai nyelvekben is; a német nyelvben a fogalmat a felsőnémet *burgeri* szóból alkották, amely városlakót jelentett (ném. Bürger), mivel az a városfalakon belül lakókra vonatkozott. Szabadka értelmiségét akkortájt jobbra a német telepesek alkották, akik még az asszimilálódásukat követően is leginkább németül beszéltek. Időközben az 1843. évi törvény alapján bevezették minden magyar iskolában, kivéve Horvátország területét, a magyar nyelv oktatását. Az ilyen intézmények létrejöttének fő mozgatórugója a hasonló gondolkodású emberek találkozási vágyából eredt, hogy nézetütköztető vitákat folytathassanak, véleményt formáljanak, vagy épp nézeteiket hirdessék. Ennek a fontos intézménynek, a Nemzeti Kaszinónak az alakuló ülését 1840. október 28-án tartották meg. Ahogy akkor mondták, a jó modor és a művelt társasági szellem terjesztése volt a cél. A kaszinó alapszabályzatát 19 pontban

fogalmazták meg, titkárává pedig Spellich Bódogot (Szabadka, 1815 – Tata, Tótváros, 1890) választották.

Nem szabad elfelejteni, hogy a kaszinó alapításának egyik kezdeményezője Magyarország teljes területére Széchenyi István gróf, azzal a feltett szándékkal, hogy így létrejöjjön egy olyan közös erőter, amely egyesíti a reformokat kívánó törekvések mindegyikét. Az első kaszinó 1827-ben alakult meg. A növekvő könyvkiadás, a folyóiratok és lapok szaporodása az akkori Magyarországon azt eredményezte, hogy az olvasás és a leírtak kapcsán folytatott véleménycserre fontos elemévé vált az új közéletnek, ekkor jött létre nálunk az Irodalmi Társaság. Ez az egyesület, amelyet a fiatal újságírók, egyetemi hallgatók és irodalomkedvelők alakítottak, lett városunk első irodalmi társasága. Saját szabályzattal rendelkezett, és egy ideig a találkozókat Bittermann Károly⁵ házában (nyomdájában) tartották, aki Szabadka város első nyomdása volt. Az első szabadkai Irodalmi Társaságnak könyvtára és olvasóterme volt, valamint 1842-től olvasóköre is létrejött.⁶ Az egyesületnek óriási növekedést és népszerűséget hozott a 19. század.

A magyar példa szépen illusztrálja az eltérő körülmények nemzeti, majd nemzetközi szerkezetét. Elkezdődött az első egyesületi burjánzás, előbb a nemzeti, majd a jótékonyági és segélyszervezetek létrejöttében. Megalakult az Első Nőegylet, a Szeretet Nőegylet, az Izraelita Nőegylet, a Szerb Nőegylet, a Családgymolító Egylet, a Vöröskereszt Egylet, a Szegény Diákokat Segélyező Egylet – 3857 taggal. Ezek közül egyedül a Családgymolító Egyletnek 1400 tagja volt. Mindegyikben gazdag közéleti tevékenység folyt, főleg téli időben. Az általuk szervezett farsangi mulatságok híre messzire hallatszott, a tehetős házak lányai és asszonyai pedig drága ruháikban tündököltek ezeken a bálakon.⁷

A Nemzeti Kaszinó munkája jelentős részét képezi városunk művelődéstörténetének. Szabadka legrégebbi művelődési intézményéről, amely 1840-ben alakult, még mindig nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű adatunk, hogy egészében feltárjuk tevékenységét. A 20. század elején a város egyik legszébb épületében működött, és a legbefolyásosabb emberek látogatták olvasótermét. Miután megalakult a közkönyvtár (1890), 1893 novemberében már 110 rendes és 45 társult tag csatlakozott. Külön kiemelném, hogy alapítói közt volt Kunec Ignác, Mamuzić Félix, Sarić Karlo, Vermes Lajos, valamint a Nemzeti Kaszinó, a Kereskedelmi és Ipari Bank, illetve a Nemzeti Bank és Takarékpénztár.⁸ Ahogy az egyik fővárosi lap írta 1913-ban, „számos nézeteltérés oka a társas- és a szerencsejátékokra, valamint a kártyázásra vezethető vissza”.⁹ Minden jelentős értelmiségi az olvasóterem látogatójának számított, mint Vajda Gyula, aki egy ideig a Nemzeti Kaszinó titkári teendőit is ellátta,¹⁰ a kaszinó elnöke pedig Vermes Béla volt. Az épületben töltött évtizede alatt a Nemzeti Kaszinó a városi elit gyülekezőhelyévé vált, amelynek körében kötelező öltözködni számított a frakk és a szmoking, és abban a kivételes privilégiumban részesülhetett, hogy a legki-

Dragan Rokvić

válóbb előadók előadásait hallgathatta. A Bácskai Hírlap¹¹ 1905. február 19-ei száma arról számol be, hogy az elitbe tartozó, fényes modorú uraknak ebben a reprezentatív épületben van lehetőségük meghallgatni a Szabadkai Szabad Lyceum-Egyesület által oda hívott előadókat, akik egyébként előadást tartanak a gimnázium épületében, valamivel szélesebb és nem annyira „exkluzív körnek”¹² is. A Nemzeti Kaszinó helyiségeit rendszeresen látogatta Bíró Károly polgármester és Bezeredy István főispán, azzal a vezető értelmiségi körrel, amelyet Milkó Izidor, dr. Veszely Ödön és Lukácsy István alkotott.¹³ Az a társaság és azok a könyvek, amelyek a Nemzeti Kaszinóban voltak, nagy hatást tettek a fiatalokra: a Nyugat¹⁴ folyóiratban 1925-ben Kosztolányi egy írást szentelt földije, Milkó könyvtárának.

Még ma is, ennyi év elmúltával a Nemzeti Kaszinó épülete (ma a Városi Könyvtár) egyike Szabadka főtere legjellegzetesebb építészeti gyöngyszemeinek. A tervező és a munkálatok kivitelezője a fiatal budapesti építész, Franz Josef Raichle Bernhausen (Apatin, 1869 – Budapest, 1960), vagyis magyarított nevén Raichle Ferenc, Apatinban szüle-

tett, német származású, de már az építkezés évében, 1895-ben úgy emlegetik a városban, mint szabadkai mérnököt, tervezőt és építész. Második megrendelése volt ez a városban, az első komoly beruházás a Korzón lévő Nemzeti Szálloda homlokzatának tatarozása után.¹⁵

A monumentális, egyemeletes épület így előre meghatározta a tér jövőbeli kinézetét.¹⁶

A Nemzeti Kaszinó sorsát megpecsételték az 1918–1920-as sorsfordító események, a trianoni egyezmény aláírása után pedig végérvényesen meghatározták a határ vonalát, ezzel elillant a remény a fennálló rendszer ideiglenessége kapcsán. A könyveket és a leltárt széthúzták több intézménybe, a valamikori fenséges palotát részben tönkretették, így például a szalon mennyezetét, amelyen gipszkeretben festmény volt, leverték.¹⁷

Történelmi hagyaték, művelődési hagyomány, mentalitás, civilizációs színvonal – kevés olyan hely létezik, ahol világosabban látszana és megnyilvánulhatna sokszínűségében és lehetőségében mindaz, ami ennek a művelődési intézménynek a megszűntével jelent meg.

Fordította Juhász Attila

¹ Dudás Gyula: A homonnai Kaszinó. Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez, 1908. 1–2. 120. [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AdalekokZemplenVarmegyeTortenetehez_13/?query=AUTI1%3D\(ada1%C3%A9kok%20zempl%C3%A9n%20v%C3%A1rmege%20t%C3%B6rt%C3%A9net%C3%A9hez%20\)&pg=16&layout=s](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AdalekokZemplenVarmegyeTortenetehez_13/?query=AUTI1%3D(ada1%C3%A9kok%20zempl%C3%A9n%20v%C3%A1rmege%20t%C3%B6rt%C3%A9net%C3%A9hez%20)&pg=16&layout=s) (Letöltés: 2019. VII. 25.)

² Josip Stipanov: Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj. Od početaka do današnjih dana. Zagreb, 2015, Školska knjiga, 89.

³ 1890-ben döntés született az egyesület helyiségében a könyvtár megalakításáról – a mai Városi Könyvtárról. Idézet: Vojnić: Bibliografija većih knjižnica u Subotici 1692–1906. 130.

⁴ Szabadkai Nemzeti Casino részesei és szabályai. Szeged, 1841, Grün János Könyvnyomdája; Iványi: Szabadka szabad királyi város története. 2. köt. 544–546.; István Frankl: Szabadka szabad királyi Város ismertetése. Szabadka, 1899, Krausz és Fischer; IASu, M, 11. B 184/polg. 1840.

⁵ Đula Ditrih: 125 godina štamparstva u Subotici. In 125 godina štamparstva u Subotici. 1844–1969. Jubilej Grafickog zavoda „Panonija” – Subotica. Subotica, 1969, Panonija, 31.

⁶ Iványi: i. m. 551.

⁷ Kalman Petković: Građanska udruženja kroje politiku. Subotičke novine, 23. septembar 1977, 6.

⁸ Mađar: Subotička javna biblioteka 1890–1918. 25.

⁹ A szabadkai kaszinóból. Az Újság, 1913. március 14., 351. [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AzUjsag_1913_03-1/?pg=452&layout=s&query=kaszin%C3%B3\(/kaszino/AzUjsag_1913_03-1__pages351-351.pdf\)](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/AzUjsag_1913_03-1/?pg=452&layout=s&query=kaszin%C3%B3(/kaszino/AzUjsag_1913_03-1__pages351-351.pdf)) (Letöltés: 2019. VII. 27.)

¹⁰ Alajosné Chobodiczky: Vajda Gyuláról. Bajai M. Kir. Állami Papp-Váry Eleménné Női Felső Kereskedelmi Iskola Értesítője 7. év, 1913. 5. [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Baja_01061_PappVaryNoiKereskedelmiIskola_01063_1929/?query=SZO%3D\(papp%20vary\)&pg=4&layout=s](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Baja_01061_PappVaryNoiKereskedelmiIskola_01063_1929/?query=SZO%3D(papp%20vary)&pg=4&layout=s) (Letöltés: 2019. VII. 25.)

¹¹ Időszakosan megjelenő helyi lap.

¹² Káich Katalin: Szabad Líceumok a Bácskában és Bánátban. Hungarológiai Közlemények, 1979, 11. évf. 41. sz. 59.

¹³ Uo. 57.

¹⁴ Kosztolányi Dezső: Milkó Izidor. Nyugat, 1925, 18. évf. 5–6. sz.

¹⁵ Demeter Gabor: Pod Demetrimom pogledom. Rukovet, 2017, 12. sz. 21.

¹⁶ Vujnović P. Gordana – Géza Vass: Ferenc Rajhl u Subotici i Segedinu – Raichl Ferenc Szabadkán és Szegeden. Szabadka, 2014, Szabadka Városa, 33.

¹⁷ Demeter Gabor: i. m. 22.

Lackfi János

A BOHÓCHALAK ÉS VIRÁGÁLLATOK ZSOLTÁRA

Azt mondtad, Uram,
rajzolsz nekem virágokat,
háromszínű szirmokkal,
három gömbforma fejcskével,
meg mindenféle liliomokat,
tulipánokat, olyanokat is,
amik sosem léteztek,
növényhatározóban sosem
érték tetten őket,
de attól még miért ne létezhetnének,
ki tiltja meg neked,
és valóban, neked nem lehet megtiltani.
Miként kezdenék hozzá a tiltáshoz?
Hogy kérlek, most ne teremts,
ne tartsd fenn a világot,
mosolyszünet,
elég a fotoszintézisből,
a hajszálcsövességéből,
a gravitációból,
szüneteltesd egy napra
levelek, ágak, erezetek
fraktál-rendszereit?
Nem így működik, tudom,
a tenyészés-gombot bekapcsoltad,
és attól fogva ami él, az élni akar,
minden teret hódít magának,
és ezáltal kiszorít más élőket.
Az élőlények más része
szoros szimbiózist alakít ki,
megteszik egymásnak azt,
amire a másik képtelen lenne
magától, a rezgőnyárfá,
mint hangyatartó növény,
szállást biztosít a rovaroknak,
azok meg cserébe
kártevőmentesítik anyanövényüket,
zöldmoszatok és kékbaktériumok
együtt állnak össze zuzmóvá,
s így ellenállóbbak az extrém
életkörülményekkel szemben,
apró madárka tartja tisztán
az irdatlan víziló hátát,
bohóchalak óvják a virágállatokat,
melyek cserébe halakat vadásznak,

hogy jótévőjük jóllakhasson.
Igen, jó lesz,
rajzolj nekem virágokat,
azt gondoltam, egyet vagy kettőt,
esetleg egy csokorral,
de azt nem sejtettem,
hogy ujjad érintése nyomán
kivirágzanak a falak,
ahogy a penész vagy a salétrom
üt ki a pincefalakon
megállíthatatlanul burjánözva.
Ez nekem új, Uram,
hogy a világegyetem belseje
tele van passzív virágokkal,
csak kéz kell, mely kicsiklandozza
azokat a szunnyadásból,
illetve dehogynem tudtam,
hiszen ez minden tavasszal megtörténik,
a gazokkal beborított mezők
tobzódni kezdenek
színekben és illatokban,
ahogy bozontos bundájukba
beletúrt az ujjad.
De hogy a templomfalakon is,
azt nem tudtam, Uram,
az egyik falsíkra háromszáztizenkilenc
virágot bizsergetsz,
de már haladsz is tovább,
nem éred be ennyivel,
a boltozatok közé
még hatszáznegyvenhét,
majd újabb kétszáznyolevankilenc,
összességében ezer meg ezer,
jut minden zegbe és zugba,
kicsattog pirospozsgásan
a vakolat bőre, lázrózsák, láztulipánok,
nárciszok, eukaliptuszok, orchideák,
képzelt és elképzeltetlen
szíromkompozíciók,
kérd Istent,
rajzoljon pár virágot,
bele fogsz fulladni
a színzuhatagba,
illatzuhatagba!

Kozmikus napló, 2017

Bagdal Zoltán

jegyzet

miért idegeskednék?
az éggel a fejünk fölött
a tenger mélységével lábunk alatt
a kék színt az utolsók között
nevezték el és tanulták
meg előállítani őseink

ujjgyakorlat

minden hó – pihe
minden pihe víz
minden sejtben víz
minden sejtben sejtmag
minden sejtmagban egy ember
minden emberben vers
minden vers szóból
minden szó jel
minden jel egy rorschach-tábla

önarckép

„nehéz szart enni látomások nélkül”
Allen Ginsberg

nem hallok
soha időben
apró sejtek hiányból
összeállnak nagy
vicces elefánt-szervekké
tükörképem jég-
virágos középső ujját
nézem a repedésekben
cigarettdadaráló még
nedves csöpögő
tölgyfa hordó
lenni akarok
egy ugrás magassága
fegyver veszély
természeti csapás
eső szírom
akarok lenni
2 milligrammos
mély ágy a nyár
nem is létezik olyan
közel vagy hogy nem
látlak a tér mögötted
ismeretlen lepedő
köhögésem ízetlen
mint az istené
nézlek az ágy
alól és látom
a kezed lógó oltár
bennem kereszt
rajta én
tudom végül nem
az üveg kis lyukait
fogja szilánkosra törni
a jégvirág tudod hogy
nem a tükörképem lesz
az tudjuk tudjuk tudjuk

Cím nélkül

képzőművészet

AMORF IMÁK

A FÁJDALMAS, A BOLDOGSÁGOS ÉS A DICSŐSÉGES UTCAI DÁVID MŰVÉSZETÉBEN

Péter László

Homályos emlékeink gyakran gátolnak bennünket abban, hogy elérjük a kitűzött céljainkat. Valóságátásunkat épp ezért tudjuk vívódások közepe, nehezen és mégis meggyőzően megfogalmazni: amióta a francia megvilágosodást megelőlegező voltaire-i szemléletmód (Tapodjátok el a gyalázatost!) a vallásellenességével kérkedett, a művészetekre is pusztító hatással volt. Gyilkos hajlama örökölt maradt az emberiségnek. Felettébb kártékony szemléletmódjával három évszázad után is időről időre pusztítással arat. Ám a civilizált, modern világ és a rest európai kultúra máig sem tanulta meg a leckét: nemhogy megállítaná a fenevadat, de még demokratikusan példaértékűnek is gondolja.

Manapság konzumtársadalmakban élünk, a józan kulturális azonosulás és öntudatosság már nem tekinthető kötelező érvényűnek. A művi boldogság olcsó portéka lett, sőt már nem is témája a dezorientált művészetnek. Kérdés, hogy vajon boldogabbak lettünk-e a korlátok eltörlésétől, a liberalizált életviteltől, a következmények nélküli ficamos magatartásformáktól, a tájékozatlanságtól, a hamis, következetlen döntési jogoktól...

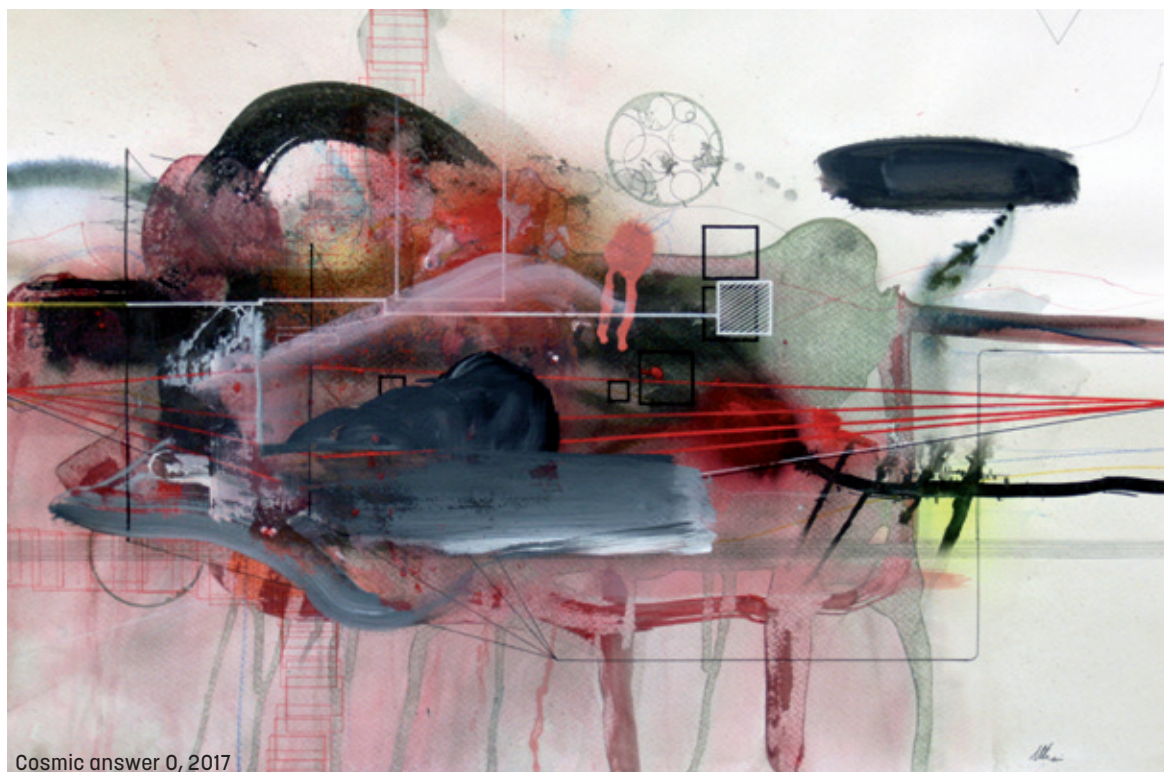
Utcai Dávid számára a művészet az ima egyik természetes formája. Derűs optimista, aki együtt él a létvalósággal, és egyetért az ezerszer gyötört emberi lélek segítő elfogadásával. A szép, de kordába fogott valóságunk időkorlátos illékonyágával is tisztában van. Természetesnek tartja, hogy a művészet hasznos velejárója az erkölcsi tartás, a kifejező esztétikum, és hogy szükségtelen, káros dolog a hagyományos konzervatív etikai szabályokat és esztétikai vívmányokat félvállról venni. A modern művészet nem attól lesz szabad, hogy nemtörődöm, izgága, szélsőséges, rebellis vagy lázongó. A művészetben,

akárcsak az életben, az elfogadás törvényének mindig erősebbnek kell lennie a tagadásénál.

A Tulabari Táborként is jól ismert TAKT (Temerini Alkotótelep és Képzőművészeti Tábor) a vajdasági magyarság megmaradásának egyik szimbóluma lett. A 90-es években innen indult Utcai Dávid is, aki ezer szállal kötődött hozzá. Festőtársaságába tartoztak: Sinkovics Ede, Kiss Endre, Soltis Miklós, közéjük soroljuk még Tóth Józsefet, Ricz Gézát, Gyuris Róbertet, Vass Szabolcsot, Varga Valentint, Szent Lillát, Klájó Adriánt... (A névsor nem teljes.)

A TAKT-on nevelkedett művészek nemzedékét nevezhetnénk vajdasági figuratív festőknek is, akik a kor nehéz kihívásaira érzékeny szeizmográfként reagáltak. A mezőgazdasági lét, a nagyváros, a személyiségek átváltozásai adták meg indulásuk attitűdjét, csapásirányát: alapgondolatait. A jugoszláviai háború pusztítása is témája lett a figuratív festészet újabb elágazásait kiépítő művészeknek. Erős festői hangok, hagyománytiszteltől épített modernitások, a megújulás vágya és kitörési szándék jellemezte az alkotókat, a határon túli lét kifejezése. A szerb és a magyar, két merőben eltérő kultúra határmezsgyéjén mozognak, a kettő kölcsönhatása érdekes összhangot teremtett az alkotók munkái között.

Kezdetben főként a mezőgazdasági motívumok (agrikultúra), a valóságselektumokkal tarkított szürrealisztikus élmények, ugyanakkor a vallási elkötelezettségének rejtett motívumkincsei érdekelték. Témái metafizikai hangulatokat árasztottak, a „kollázsolt” realizmus és a szürnaturalis elemek bolyhaiból, az expresszív ecsetkezelés izgalmas és szenvedélyes élményeiből táplálkozott. A budapesti képzőművészeti főiskola elvégzése utáni visszatérése Temerinbe szinte természetes is

Cosmic answer 0, 2017

volt. 2006 és 2012 között Temerinben a Kókai Imre Általános Iskola tanulóit okította a pozitív világlátás csodálatára. 2008 és 2012 között a TAKT rendszeres résztvevőjeként és művészeti vezetőjeként tevékenykedett: „Éreztetni, tudatni szeretnénk a fiatalokkal, hogy a közösségünknek ma szüksége van rájuk...”

Művésziünk 2012-ben költözött fel Budapestre. 2016-ban a Fonó Budai Zeneházban *Kozmikus üzenetek* címmel nyílt meg egyik legfontosabb kiállítása. A megújulását hordozó metafizikus festményciklusa tehát már nem új keletű, művésziünk immár több éve ismeretségben áll a kozmosszal. Azonban nem az állandóságot, hanem az örök változást vagy inkább annak alakulását keresi témájában. Utcai legújabb „kozmoszképei” nem egy elvonatkoztatott, idegen virtuális világ levonatai. Nem véletlenül összerántott, fantasztikumnak álcázott világot, hanem egy belénk rejtve létezőt térképez fel, merész és konkrét vizuális fogódzókkal. Ezek a motívumok látványos összképként is elmo-

sott, sejtethető/érzékkelhető lelkiséggel és elvont jelképiséggel bírnak. A vizuális gesztusokból, lélekvonalakból, ködfoltokból, hajszálpontossággal megrajzolt párhuzamvonalakból, rugózó ellipszissodronyokból lendülettel megfestett, térhatású kompozíciók rafinériával állnak össze. Időtleniséget megjátszó, szűrletes kompozíciókban mesél a kozmosz teremtszámairól, a strukturális világról és a valós, vizuális terek érzetéről. Amikor a mikro- és makrokozmosz közös érintőit hosszas töprengések közepette festi meg, az időtlenségben megszülető tér-idő párhuzamait fedi fel. Tehát megszünteti a természetes figurációt, és átvált érzékletes transzcendenciába, a lélek absztrakciójába. Valóságátását titokzatos ismerősnek és meggyőzőnek találjuk. Festményeinek színezetfelületein a megformálódó őanyag zubog át. Viszont az ember teremtette rend előérzete is felsejlik légáramataiban, egybecsúsztatott síkjával/tereiben, amelyeknek alapja az isteni geometria. Suhogó vad teremtőerőket próbál megzabolázni, amelyek az ösz-

tönélet kavargásán úrrá levő forma erejével válnak az univerzum elemrészesekké.

Hűség helyett: alázat

Egy világkép akkor lehet teljes, ha az emberi lélek teljességgel befogadja. A modern művészi világkép lehet tiszta, áttekinthető, ha a hagyományokhoz ragaszkodik. A vallásos művészet manapság ritka és különleges érték, mert a művészet már az ateizmus homályában, a felszínes gondolkodás és a szélsőséges szubjektívizmus vonzáskörében vergődik. Manapság a hűség ábrándja kísérti. Utcai Dávid szerint a művészet többletértékkel bírhat, ha az etikum hatja át. Ha a művész nem tagadja meg az egyetlen hitelképes mozzanatot, amely segített átmenteni a kétezer éves kultúránkat. Mert akkor merész tanúbizonyságot tesz: erényessé válik, ellent mer mondani a talmi, liberális divatosságnak. A vallás fontos alappillére, szerves része az emberi kultúrának. Az emberi kultúrából való erőszakos kiiktatása megszakításokkal több

Cím nélkül

Cím nélkül

Cím nélkül

mint három évszázada zajlik, szélsőséges módon megcsorbitaná a humanista teljességérzetet, gátolná a fejlődésben a felemelőt: a tiszta lelkülettel megélhető makulátlan valóságot, élményvilágot.

Új megközelítést kínál a „teremtőművészethez”. Emlékképei teszik képessé arra, hogy ne lelketlenné váló, hatásvadász ezoterikus érzelmvilágot álmodjon. Művészete szilárd hagyományokon alapszik, nem ódzkodik a konzervatív világlátástól, és nem akar mindenáron modern lenni. Sajátja a keresztényi szerénység és alázat. A hagyományokat tiszteli, és keresztény lelki gazdagságával tekint el a tájékozatlanság káprázatától, valamint az ultrás, improvizatív, neoliberalnak mondott szabadságvágy túl okos szemléletmódjától is.

Manapság bátorság kell a hitvalláshoz. De vajon mi lehet az oka a világszerte fellángoló keresztényellenes megnyilván-

nulásoknak? Hogy a keresztény egyházakat gyalázó baloldali-anarchista megmozdulások visszatérnek, és a krisztusi szeretetvallást tartják a gyűlölet tárgyának? Van-e igazolható magyarázat a legújabb kori ikonoklasztiára (Notre-Dame, Nantes), amely túl a vallásellenességen, rettenetes károkat okoz az emberiség egyetemese művészeti örökségében?

A modern korunkra hatással lévő „érett” keresztényellenes ideológiák pedig kiegészültek az önpusztító társadalmi mozgalmakkal, a saját kultúrájukat legyengítő nyugatias vallástalansággal, az érkező idegenekkel, migránsáradatokkal.

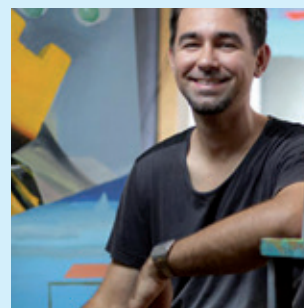
Elkötelezett művész, s ez okot ad az egyértelműsítő gondolatokra. Kísérletező szellem, aki a teremtett világ kapcsolatrendszerén szeretne generáljavitást elvégezni. Kalandvállalása a lírai absztrakció felé vezet. Szürnaturalista kompozícióin túljutott. A teremtéskom-

pozíciók vizuális szűrletein dolgozik, ahol már a markáns absztrakció: a gomolygó őskáosz utáni, életcsiholó lírai őslapok uralkodnak.

Művészünk a gomolygó formátlanóságokban, a huzalosan pásztázó fény-árnyék csíkokban a színek delejes sugárkévéit hinti szét a teremtéssegítő képmezein. A légies kompozíciók egyensúlyrendjét igazítja, a szerkezeti tisztaság abszolút egyensúlyrendjét. A fix pontot keresi, amely lehetséges teremtéspont, egyben a művész önvallomásának a hangsúlyozott sarokpontja. Művészi komplexitással és szorgalommal, tisztán tartott etikai mércével rendelkezik. Festészeti stílusát a klasszikus értékek iránti vonzalom, a meditatív figyelem és a teljes odaadás makulátlan tisztasága jellemzi. Kompozíciói új harmóniákat vágnak. Művészete mára átfordult a teremtés absztrakciójába. Alkotásai: amorfi imák.

Kozmikus válasz, 2017

Az általános iskolát Temerinben fejezte be, majd az újvidéki Bogdan Šuput Iparművészeti Középiskola képzőművészeti technikus szakára iratkozott, ahol a tanára Milenko Đurđević volt. 1997-től tanulmányait Budapesten folytatta. Egy évet a budapesti Magyar Nyelvi Intézetben töltött, művészettörténet szakon, majd felvették a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakára. Károlyi Zsigmond osztályában végzett 2003-ban. 2004-től rajztanár Temerinben. 2007-től 2012-ig ő szervezte a TAKT-ot, a Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Táborát. Folyamatosan részt vesz a bácskossuthfalvi 9+1 Művésztelep munkájában is. 2006-tól 2012-ig rajztanár a temerini Kókai Imre és Petar Kočić Általános Iskolában. 2012 szeptemberétől Budapesten él. A CTRL-V (Szabadka, Szerbia), Uncool (Zenta, Szerbia), TAKT (Temerin, Szerbia) és a Sensaria képzőművészeti csoport tagja.

Kiemelt csoportos kiállítások

1996–2000 - TAKT-vándorkiállítás, Szabadka, Zenta, Újvidék, Temerin; 2003 - Millenáris Park, Budapest; 2005 - 9+1 Művésztelep, Bácskossuthfalva; Vármúzeum, Rondella, Esztergom; 2008 - Kis galéria, Pécs; 2010 - Bash-ház, Szabadka; 2011 - Pipacshon, Art Farm, Budapest-Sóskút; MNG, Budapest; 2012 - Kuća Đure Jakšića, Vajdasági magyarok, Belgrád; 2013 - Pepper Art Projects, Budapest; a MAOE-tagok éves kiállítása, Budapest; Caffart, Baja; Hatvani Galéria, országos portrébiennálé, Hatvan; 2014 - Jaap Slepner Gallerie, Utrecht; Magyar Műhely, CTRL-V-kiállítás, Budapest; IX-XI galéria, TAKT-kiállítás, Budapest; Bácskai Kultúrpalota, Caffart, Baja; 2015 - Reök, Szegedi Nyári Tárlat, Szeged

Önálló kiállítások

2004 - Első Helyi Közösség, Temerin; Kultúrház, Kishegyes; 2007 - Nyári Ifjúsági Játékok, Zenta; 2009 - Fonó Budai Zeneház, Budapest; 2010 - Klub 400, Budapest; Lukijan Mušicki kiállítóterem, Temerin; 2011 - Art Gallery, Topolya; Bash-ház, Szabadka; 2012 - Kör galéria, Óbecse; 2013 - Fonó Budai Zeneház, Budapest; SZMK, Tokácsli galéria, Szentés; 2016 - Periféria - Kelet kávézó és galéria, Budapest; 2018 - KORTÁRSAság - BMK galéria, Budapest; Metafora - Bartók 1 Galéria, Budapest (Sifilis Andrással)

Díjak

1996 - TAKT, Rácz László-díj; 2012 - a Katona Kiss Ferenc és neje, Túri Júlia Képzőművészeti Alapítvány díja

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Antalovics Péter** (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
- Bagdal Zoltán** (2001), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium végzett tanulója (Zenta)
- Balázs Attila** (1955) író, műfordító, szerkesztő (Újvidék–Budapest)
- Géber László** (1959) író, műfordító, szerkesztő (Újvidék)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Juhász Attila** (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)
- Kurcz Ádám István** (1982) irodalomtörténész (Budapest)
- Lackfi János** (1971) költő, író, műfordító (Budapest)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista (Újvidék)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Mák Ferenc** (1956) irodalomtörténész, kritikus (Óbecse–Budapest)
- Mészáros Zoltán** (1969) történész, főlevéltáros (Szabadka)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Péter László** (1958) képzőművész, szakíró, tanár (Székelykeve–Budapest)
- Rokvić, Dragan** (1961), a jugoszláv irodalom tanára (Szabadka)
- Szalma Brigitta** (1991) újságíró (Szabadka)
- Szöke Anna** (1948) néprajzkutató, nyugalmazott óvodapedagógus (Kishegyes)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Tóth Szilárd** (2002), a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Szabadka)
- Vasić, Sanja** (1986) könyvtáros (Szabadka)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)

Lapszámunkat **Utcái Dávid** alkotásaival illusztráltuk.

ENYINGI TÖRÖK BÁLINT, SZABADKA TÖRVÉNYES URA (3.)

Dr. Mészáros Zoltán

Zápolya János
szolgálatában
(1536–1540)

Török Bálint látványosan pártolt át Zápolyához, és egy nagy országrészt hozott magával, amiért Zápolya magas árat fizetett. Ekkor kapta meg Hunyad várát is, az örökös főispáni tisztséggel, valamint más értékes birtokokat, Debrecent, Pécsét, Pápát, ill. azok jövedelmeit. Ezekkel Török Bálint az éppen szétbomlóban lévő ország legnagyobb birtokosa lett. A király azonban súlyosan megfenyegette, sőt sikertelen merényletet is elkövettek ellene.

Az átállás ára az volt, hogy bele kellett vetnie magát a háborúskodásba, főleg Bakics ellen háborúzott, aki birtokait tekintve hasonló nagyságú erőforrással rendelkezett, és aki párbajra is kihívta, amit Török Bálint ügyesen elkerült. Zsoldosainak nem fizetett, ellenben hagyta a szabad zsákmányolást. Ekkoriban a törökökkel is tárgyalt, hogy segítségükkel dunántúli településeket foglaljon el. Közben 1537-ben Bakics elesett egy, az oszmánokkal vívott csatában.

Némi nyugalmat majd csak a váradi béke hoz, amelynek révén Ferdinánd király lett, Zápolya pedig fejedelem. A Habsburg-kötélék fontosabbnak tűnt, ugyanis a világbirodalom elvben többet tudott volna segíteni az oszmánok elleni harcban, de ezt csak akkor kívánták a Portával is tudatni, ha azt V. Károly, korának legnagyobb birodalmát uraló császára is jónak látja. Ekkoriban Török Bálint javában hadakozott, és csupán Győr vármegyében politizált, amikor összehívta a közgyűlést. Török Bálint nem is törekedett a békére, ugyanis a háborúskodás jövedelmezőbbnek bizonyult, még akkor is, ha Bakics Péter felégette

Enyinget. Ezért Török Bálint fegyverrel vett elégtételt.

A magyar belpolitika nem lett egyszerűbb, Török Bálint jó politikusként ezt értette, és nyitva tartotta annak is a lehetőségét, hogy Zápolyához pártoljon, ugyanis annak nemeseivel tartotta a kapcsolatot. Zápolya tervei között is szerepelt Török Bálint visszaszerzése. Török Bálint érdeke ebben az időszakban (1537–38) azt kívánta, hogy ne háborúzzanak az oszmánokkal, mert abból sehogyan sem jöhetnek ki jól, és inkább adót fizessenek nekik.

Ezzel ellentétben a Dunántúlon kíméletlen harc folyt, ha pénzről volt szó, Török Bálint nem engedett, és nem habozott akár fegyvert is ragadni, ekkoriban Kecseti Márton merényletet szervezett ellene kétszer is. Közeledett a királylával való szakítás pillanata.

Zrínyi János és Miklós az átállni szándékozó, Fráter Györggyel tárgyaló Katziánert megölették, és ez Török Bálintot elkéséltette. A Zrínyiek megerősödése is zavarta, és ekkoriban a törökökkel kereste a kapcsolatot. Egyébként már érvényben volt a váradi béke, de nem hirdették ki, mert nem akarták a szultánt ingerelni. Ekkor került egy platformra Fráter György és Török Bálint, akik a király óhaja ellenére nem akarták kihirdetni a békét, még a pápai nuncius kívánságára sem.

Ezután Erdélybe szólította a hadiállapot: a két erdélyi vajda, Balassa Imre, Maylád István és társaik ki akarták szakítani Erdélyt az országból. Zápolya abban a helyzetben ezt még nem tartotta elfogadható opciónak, és Török Bálintot Petrovics Péterrel Erdélybe küldte, akik fegyverrel teremtettek rendet. Török Bálint ebben nem nagy kedvvel vett részt, illetve az is lehet, hogy tényleg betegség miatt vonult vissza Gy-

lafehérvárra, ahol még talákozott halála előtt a súlyosan beteg Zápolyával. Török Bálint ekkor már Zápolya egyik legfontosabb embere volt.

Zápolya utolsó óhaja az volt, hogy ne lehessen Habsburg királya Magyarországnak, és inkább a szultán pártfogását keressék, a (még csecsemő) trónörökös nevelőjének Fráter Györgyöt nevezte ki.

Török Bálint a hatalma csúcsán (1540–1541)

Zápolya halála után az utószülött János Zsigmond tanácsosai közé tartozott, ám célja az volt, hogy egymaga gyakorolja a hatalmat a csecsemő királyfi nagykorúságáig. Ebben akadályozták, ugyanakkor a nagy diplomácia is beindult, I. Ferdinánd és Szulejmán is érdekei érvényesítésén dolgozott, és egy-egy magyar főnemes a kezükre játszott.

Szeptemberre lezajlott a királyválasztás. Nevelői Fráter György, Petrovics Péter és Török Bálint lettek. Irónia, hogy Török Bálint ekkor volt politikai hatalma csúcspontján, mégis olyan közel a fogsághoz. Ekkor még sokan hitték, hogy az oszmánok megállíthatók, és I. Ferdinánd köré csoportosultak, megpróbálták Török Bálintot is átcsábítani.

1541 tavaszán az oszmánok elindították hadjáratukat, amelynek eredményeként majd megszerzik Budát (ugyanabban az évben, mint Szabadkát). Török Bálint a törökökhöz csatlakozott, Buda várának bevételekor azonban már a szultán foglya volt.

A fogoly

Török Bálint átpártolásainak híre Szulejmánig is eljutott, ezenkívül Török Bálintban erős ellenfélre találhatott volna, ha az fel tudta volna használni birtokainak erőforrásait. Az oszmán hódítás éppen

Török Bálint birtokait is érintette, köztük Szabadkát is. Az oszmánokat a későbbi időben előszeretettel tekintették barbárnak, valójában ebben a korszakban a birodalom egy kifinomult, jól vezethető állam volt, így semmilyen kiszabadítási kísérlet nem járhatott eredménnyel. Török már a királlyal vívott harcban is meggyengült, a vitatott státusú király, János Zsigmond nevelőjeként azonban Nagy Szulejmán a sátrába hívatta, és onnan soha többé nem térhetett vissza. Isztambulba vitték, és többek között a Héttoronyban tartották fogva.

Kezdetben a felesége, Pemfflinger Katalin és a körülötte összpontosuló familiárisok próbálkoztak, csak hogy még Magyarországon sem született konszenzus arról, hogy egyáltalán szükség van-e Török Bálintra. Így Pemfflinger Katalin okosan belátta, hogy a Habsburg király mellett nagyobb biztonságban van, és tárgyalni kezdett vele, az egyik fő tárgyaló Török Bálint familiárisa, a szabadkai Kis Ambrus volt, a gordovai Fáncsi Jánossal. A király visszafogadta kegyeibe Török Bálint feleségét, aminek az volt az ára, hogy egyes vitatott birtokokat visszaadjon. Ugyanakkor Török Bálint kiszabadulása Habsburg Ferdinándnak sem volt érdeke. A főurak is akcióba kezdtek, és birtokokat szereztek, többek között Zrínyi Miklós ekkor szerzi meg Szigetvárt. Pemfflinger Katalin és fiai Debrecenben tudtak biztonságosan berendezkedni. Török Bálint fogsága egyben a feleségének a vagyoni lecsúszását is jelentette.

Török Bálint életének utolsó évtizedét tehát fogságban töltötte 1541-től. A keletieknél „törvényhozó” Szulejmán ugyan életben tartotta, minden eshetőségre felkészülve, de már nem adódott olyan helyzet, amikor szüksége lett

volna Török Bálintra. Fráter György jó nevelőnek és helytartónak bizonyult, és politikai értelemben is ő töltötte be a fogoly Török Bálint helyét, így neki sem fűződött érdeke Török Bálint kiszabadulásához. Magyarországon is sokaknak a kezére játszott, hogy a vagyonát gyorsan gyarapító, gátlástalanul szövetségezt váltó nagyrú már nincs Magyarországon. Ez egyeseknek anyagi hasznukra is vált.

Fogságát nem úgy kell elképzelni, mintha sanyarú börtönben raboskodott volna. Személyes kényelmet élvezhetett, és kivételes bánásmódot, akár az Újtoronyban, akár a Héttoronyban, akár magánházakban. Az oszmánoknak sikerült kicsikarniuk belőle egy, a birtokaira vonatkozó lemondólevelet, ami viszont Habsburg Ferdinánd számára volt elfogadhatatlan. Kiszabadítására a felesége tett még néhány kísérletet, a helyzeten azonban nem lehetett változtatni. Török Bálint 1550-ben halt meg, és arról, hogy hol van eltemetve, még ma sem tudni semmit. 1553-ban a felesége is elhunyt.

A róla szóló emlékeztetben a fogsága dominál, valamint amellett, hogy jó hadvezér volt, az állhatatlansága maradt még fenn róla. Valóban, talán senki más nem váltott annyiszor pártot/oldalt a korszakban, mint ő Habsburg Ferdinánd, Zápolya János között, és még az oszmánok is szóba jöttek nála, noha azt is érdemes megjegyeznünk, hogy az oldalváltás cseppet sem volt ritka ebben a zavaros korszakban. Egyvalamiben azonban nem ingadozott: ha a vagyonát és a tekintélyét kellett megvédenie, még a Zrínyiekre is vesztélyt jelentett, és ezt tapasztalta meg Cserni Jován is.

Fiait másmilyennek ismerjük, János és Ferenc a török elleni küzdelemben vett részt, és ebben váltak híressé.

Vége

próza

FÉNYÁRNYÉK

Fénytörés vagy. Határ fény és árnyék udvarán. Látomás. Mind, ami fény, és mind, ami mély sötét, a tükröd. Végül is kép vagy. Fényből és árnyakból építve. A fotó te magad vagy, akkor is, hogyha mások vannak rajta. A fénykép a te történeted, csak mások tárják fel, mintha saját titkuk lenne. A fotó nem az, amit egy pillanatban kiragadsz az életből, és megállítva azt, múlttá teszed, hanem az, ami ennek a megállított pillanatnak a hatására benned megnyugszik és kinyílik. Amit a fotón látsz, az nem több, sem kevesebb, mint amennyi benned van. Csak annyit láthatsz, amennyit a látványhoz hozzáadhatsz. A fény és árnyak találko-

zása az a hely, ahonnan múltad és jövőd is összerakhatod. Mindennap, reggel, délben, este, minden pillanatban fotókat látsz, fotókat készítesz, a saját fotóidat. Magadat építed. Képek sora vagy. A fénynek éles vagy homályos lenyomata. A megfoghatatlan idő fényárnyéka. Minden percben szemtanú vagy. Önnön szemtanúd. Te vagy a fényzár. A kép, amely retinádba vésődik, időtlen. Nem a pillanatot mutatja, hanem mindazt, amit a kezdetektől hordozol magadban, amit felmenőid fénye hagyott ezüstoxidos arcodon. Képeid visszatükrözik lelked udvarát, ahonnan felemelkednek történeteid. A fény élő jel. Hordani kell.

Kéksötét

Istenként ébredsz. Megkísérled újratekinteni magad. Mindig valamiért. Mindig valami ellen. Ha későn fekszel, a korán kelés reményében. Ha nehéz verítéket forogsz éjjelente, a reggel kegyes menedéked, hát azért. A teremtmény mellett ül. Bölcs szakállára hajtja fejét, és várja a feketét. Cukor nélkül issza. Az ébredésnek kávéje van, álmaid rózsailatú püspökkenyérként olvadnak el összezsugorodott inyeid között. Összéb húzod magad, melled zsugorodik a fény. Hideg az ing a hátadon, derékra kötve pulóver, lábodon a harimat hűvöse. Szorosabba fogod a gúnyád.

A bögre piros pöttyökkel mintázva. Mint ha idegen lenne a kéz, mely utánanyúl. A szépen kirajzolódó kéksötét erek között barna májfoltok egész sora. A hajlatok és porcok megvastagodtak. A kezéd hiteles tükröd. Minden reggel megbarátkozol azzal, ami vagy. Aztán e néhány mondat órákat vesz el. Rájössz, a teremtmény semmi máshoz sem fogható, és nem embernek való. Kiábrándulsz, és újfent csodálkozol: mért szavakat illesztgetsz, mért nem más, világi dolgok egyszerűségével vesződsz? Nem teheted, hiszen reggel van, a teremtés folytatódik. Szembesülnöd kell megtört álmaiddal. Az újratekintés gyötrelmeivel és gyönyörével. Ez az örökséged.

Léphaft Pál

TRIANONI TÖRTÉNETEK

A SZABADKÁRÓL 1934-BEN KIUTASÍTOTTAK

2. rész

A trianoni békediktátum utáni első menekülthullámot újabbak követték: a később kiutasítottak között ugyanis voltak, akik önhibájukon kívül váltak hontalannokká. Az 1934-ben kiutasítottak nagy része már évekkel korábban folyamodott a jugoszláv állam kötelékébe való felvételért. Ehhez Magyarországtól elbocsátó levelet kellett kérniük, a magyar belügyminisztérium során kívül el is intézte ezeket a kérelmeket. Amikor az elbocsátólevél megérkezett, azt csatolták a Belgrádba küldött kérvényhez, de a döntésig a jugoszláv állampolgárságot nem kapták meg.¹ Olyanok is szerepeltek a kiutasítottak között, akik látogatásban tartózkodtak Jugoszláviában, sőt olyanok is, akik ott születtek, éltek, de még nem kapták meg a jugoszláv polgárjogot.

Az 1934-es kiutasítási hullám politikai hátterében a marseille-i merénylet állt: „1934 novemberében Jugoszlávia beadványt intézett a Népszövetséghez, azzal vádolva Magyarországot, hogy felelős az október 9-i marseille-i merényletért, amelynek áldozatául esett J. L. Barthou francia külügyminiszter és II. Sándor jugoszláv király. A beadványt december 10-én tárgyalta a Népszövetség Tanácsának rendkívüli ülése.”²

1934-ben sokkhatásként érte a magyar közvéleményt az újabb kiutasítási hullám, és hatalmas szolidaritás övezte a menekülteket. 1934. december 6-án a Pesti Napló tudósított arról, hogy csak a legutóbbi 24 órában Szegedre 96, Kelebiára pedig 158 magyar érkezett, akiket a szerbek Újvidékről, Zomborból és Szabadkáról kiutasítottak. Akkor már két napja tartott az újabb kiutasítási hullám, két nap alatt több mint ezer magyar érkezett,³ majd 3400-an jöttek.⁴

Egy gyermeket, a négyéves Várossy Jucikát egyedül utasították ki.⁵ Jucika az édesapja, egy OTI-tisztviselő halála után Zomborban lakott a nagyszüleinél. A négyéves kisleányt „állambiztonsági szempontból nem kívánatos elemként” kedden délután kiutasították Zomborból. Nagyszülei nem tudták Budapestre kíséni, ezért úgy oldották meg a nehéz helyzetet, hogy a négyéves kisleány kabátjára rávarrtak egy cédulát a következő szöveggel: „Várossy Jucika Zomborból utazik anyjához, özvegy Várossy Andrásnéhoz, Budapest, VIII., Nagyfuvaros utca 23., I. emelet 10. Anyja várja Kelebiánál.”⁶ A kisleány édesanyját táviratban értesítették a történetekről, aki időben oda is ért Kelebiára.⁷ A menekülteket óriási szolidaritás övezte. Például Ottlik Csilla és Lilla úrleánykák 10 pengőt küldtek

Jucikának.⁸ (Ottlik Csilla életútja izgalmasan alakult, az USA-ban a San Diegó-i egyetem művészettörténet-professzora lett, közel húsz évet Etiópiában élt.)⁹

A menekültek segítésére gyűjtés indult, összesen 200 000 pengő gyűlt össze december 13-áig, ezenfelül ingyen étkezési lehetőséget biztosítottak vendéglőkben, ingyen fordítást ajánlottak fel nekik.¹⁰

Várossy Julianna családjáról annyit sikerült kiderítenem, hogy édesanyja leánykori neve Féderer Julianna volt, 1906-ban Zomborban született, 1929-ben ment férjhez Várossy András-hoz, 1930-ban született meg Julianna nevű leányuk. András, az édesapja még a kislány megszületése előtt elhunyt.¹¹ Várossy Julianna későbbi sorsáról annyit tudunk, hogy 1941-ben az Óhegy utcai polgári leányiskola,¹² 1942-ben a XI. kerület Fehérvári úti polgári leányiskola tanulója volt.¹³ 1946-ban az I. kerületi Szent Gellért női felsőkereskedelmi iskolába járt.¹⁴ Tehát beilleszkedett Budapesten, és középosztálybeli életet élt leánykorában.

Ezek a kiutasítások felidéztek a trianoni döntés utáni közvetlen menekülések drámai jeleneteit: „Az állomáson a tizenhat év[vel] előtti menekülések drámai jelenete. Amikor a tizennégy zsúfolásig megtelt személykocsival berobog az állomásra a röskei vonat, a kocsikban apró batyukon, hevenyészve összecsomagolt bőröndökön, kosarakon, részben apró ingóságokon ülnek a statáriálisan kiutasításra ítélt, délvidéki magyarok. Drámai percek azok, amikor a vonat megáll az állomáson, és sokan zokogva nézik a Szeged-Rókus állomást, mások a kimerültségtől, a fáradságtól és a kétségbeeséstől egyetlen hangot sem tudnak kiejteni. Sápadtan, mozdulatlanul maguk elé nézve várják, amíg a szegedi hatóságok intézkednek további sorsukról.”¹⁵ A rendőrség, a politikai osztály kiküldöttje és a tisztiorvos fogadta a menekülteket. Horgosról ekkor 270 családot utasítottak ki, és csak néhány órát adtak nekik arra, hogy legszükségesebb holmijukat összegyűjtsék. Külön vagonokba terelték őket, és Nagyszéksóstónál adták át a magyar hatóságoknak. Köztük volt Petri Sándor horgosi papucsosmester is, aki hároméves kora óta élt Horgoson.¹⁶

Amikor egy idősebb, őszbe csavarodott fejű földművest segítettek le a vonatról, az lekapt a fejéről báránnyal süvegét, és azt mondta: „Hála legyen a jó Istennek, hogy annyi szenvedés után, húsz esztendő elmúltával még egyszer megláthatom Szeged-Rókus állomását.”¹⁷ Egy másik idős ember sírt: „Nekem ma reggel szóltak a csendőrök.

Kozmikus üzenet 10, 2016

Tegnap este disznót vágunk, megpörköltük, de arra már nem volt időnk, hogy felhasítsuk a húst. Ott kellett hagyni a házzal, a földdel, a természettel együtt.”¹⁸ Tóth József horgosi földműves és felesége nem hozhatták magukkal gyermekeiket, az asszonyon az elmezavar jelei kezdtek mutatkozni, ezért őt Szegeden az ideggyógyászati klinikára szállították.¹⁹ Zomborból érkezett Vida László és Imre gimnazista is, az egyikük tizennégy, a másikuk tizenhat éves volt. Zomborban elváltan élő anyjuknál tartózkodtak, és arra hivatkozva utasították ki őket, hogy törvényesen elvált apjuk magyar területen tartózkodott.²⁰ A kiutasítottak többsége Szegeden akart maradni. Akiknek lakott máshol olyan rokonuk, akikhez szerettek volna menni, azok a rendőrség által kiállított kényszerútlevelel továbbutazhattak.

Az Est 1934. december 7-én számolt be arról, hogy 234 kiutasítottat a budapesti Aréna úti Népszállóban helyeztek el: „Borostásarcú férfiak, könnyezőszemű asszonyok és sok kis gyerek. A földön szegényes batyuk, ütött-kopott kofferek. A festetlen asztalok körül ülnek a menekültek. Szívbelemelő látvány. Sokan a kimerültségtől az asztalra borulva alszanak, mások fásultan, révedezve bámulnak maguk elé. Megdöbbenő a csend.”²¹ Nagy részük szabadkai volt: „Szabó Lajos lakatos huszonöt évig lakott Szabadkán és most hat óra alatt tették ki családjával együtt anélkül, hogy egy darab kenyeret magához vehetett volna. Sorra panaszkodnak magányos nők, munkásnők, tisztviselőnők, özvegyek, akik csak úgyszólván most eszmélnek fel arra, hogy mi történt velük az utolsó huszonnégy óra alatt.”²²

A Szabadkáról kiutasított nyolcvanöt éves Klíma Ferenc-

nét és az ötvenkilenc éves Klíma Emmát a kiutasítottakat segélyező bizottság Kecskeméten helyezte el a szegényházban. Az újság tudósítása szerint a szegények nagy szeretettel vették körül sorsüldözött magyar testvéreiket. Szerettek volna visszatelepedni Szabadkára az asszonyok, ezért a szerb konzulnál azt kétszer is kérelmezték. Azért költöztek át Budapestre az ottani szegényházba, hogy közvetlenül tárgyalhassanak a konzullal, és kérelmük sikerrel járjon. A sajtóforrások nem tudósítottak többet róluk, valószínűleg nem sikerült visszatelepedniük.²³

A kiutasítottak között volt Móricz Zsigmond unokahúga, Judit is. A hatéves kislány a

nagyszüleinél, Nedelkovichéknál tartózkodott, édesapja, Móricz Károly²⁴ nem ment érte, mert azt mondta, nincs pénze az utazásra. Annyit sikerült elérni, hogy nála azonnal nem fogyanatosították a kiutasítást.²⁵ Az 1934-es menekültségítő akció páratlan szolidaritásról tanúskodott. Egy ilyen kényszervándorlás esetén az eredeti lakhelyükről kiutasítottak megpróbálták anyaországi rokoni kapcsolataikat mozgósítani, hogy az új élethelyzetben megkapaszkodhassanak. Akiknek nem voltak mozgósítható rokonaik, azokat az együttérző idegenek indíthatták el új útjukon. Az akkor kitoloncoltak életútjai is sokfelé ágaztak. A fiatalok könnyebben integrálódtak a társadalomba.

¹ Pesti Napló, 1934. december 6. 3. o.

² Arnold Suppan: Közös dolgaink. História, 1993/9–10. 22. o.

³ Miskolc, Reggeli Hírlap, 1934. december 7. 1. o.

⁴ Pesti Napló, 1934. december 13. 8. o.

⁵ Pesti Napló, 1934. december 6. 3. o.

⁶ Várossy Andrásné született Féderer Julianna (1906. május Zombor – 2002, Budapest). 1929-ben ment férjhez Várossy András-hoz, 1930-ban leánygyermekük született, Julianna. Várossy András 1930-ban elhunyt.

⁷ Pesti Napló, 1934. december 6. 3. o.

⁸ Budapesti Hírlap, 1934. december 6. 3. o.

⁹ Új Világ, 1974. július 12. 10. o.

¹⁰ Pesti Napló, 1934. december 13. 8. o.

¹¹ Féderer Julianna 1946–2000 között Erdélyi József felesége volt. <https://www.wikitree.com/wiki/F%C3%A9derer-11>

¹² X. kerületi Óhegy utcai polgári leányiskola értesítője. 1941. 12. o.

¹³ XI. kerületi Fehérvári úti polgári leányiskola értesítője. 29. o.

¹⁴ I. kerületi Szent Gellért női felsőkereskedelmi iskola értesítője. 16. o.

¹⁵ Pesti Napló, 1934. december 6. 3. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Pesti Hírlap, 1934. december 8. 11. o.

²⁰ Pesti Hírlap, 1934. december 8. 11. o.

²¹ Az Est, 1934. december 7. 12. o.

²² Kis Újság, 1934. december 7.

²³ Kecskemét és Vidéke, 1935. május 27. 4. o.

²⁴ Móricz Zsigmond tíz évvel fiatalabb öccse. A Móricz testvérek voltak: Zsigmond, István, Dezső, Miksa, Károly, Ida. Durgó Magdolna: Hévízi emlékek Móricz Zsigmondról. Hévíz, 1994. 2. 30. o.

²⁵ Pesti Napló, 1934. december 13. 8. o.

könyv

KERESÜNK EGY JOBB HAJÓT

MEGJELENÉS ELŐTT GION NÁNDOR ÉLETMŰKİADÁSÁNAK 7. KÖTETE

Kurcz Ádám István

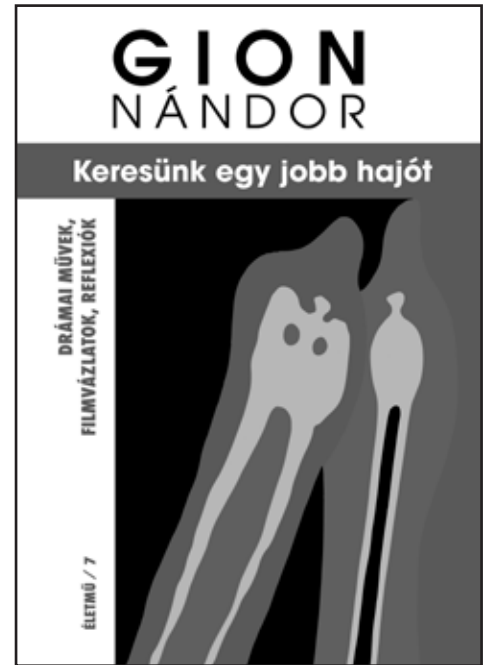
Gion Nándor (Szenttamás, 1941–Szeged, 2002) József Attila-díjas magyar író életműkiadásának előző kötetéről, amely *Krisztus katonái a Görbe utcából* címmel jelent meg a télen, már olvashattak az Előretolt Helyőrségben. A *Keresünk egy jobb hajót* megjelenés előtt álló 7. kötet az előző testvére: ez is nagyjából drámai műveket és filmvázlatokat tartalmaz. A rádió, a filmvászon és a színpad felé mutató írások közé pedig hol bevezetőként, hol visszatekintésként, hol pedig a terjedelmesebb művek közötti kapcsolóként rövidebb, Giontól eddig alig ismert típusú-műfajú írásokat vettünk fel. Ezek a darabok az író naplójegyzeteivel mutatnak rokonságot, és saját műveire vagy magának az alkotásnak az eredőire, illetve folyamatára is reflektálnak. Közülük ezelőtt még egy sem került kötetbe (ahogy egy nyúlfarknyi írás kivételével a kötetnek egyetlen darabja sem), hármójuk is csak kötetre: ezek korábban fülszövegek voltak. A művek nagy többsége az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából került elő, legtöbbjük keltezetlen kéz- vagy gépiratban maradt fenn.

A könyv három részre tagolódik. Az első rész alapvetően az író megelőző generációk tagjaitól hallott történetekből építkezik. Ezekben a 20. század első felének nagy drámáiról és kisembereiről olvasunk: a Trianon utáni vajdasági faluból indulunk, és a második világháború végi front borzalmait átélő alföldi tanyán át egészen 1956-ig, az osztrák határig jutunk. Az írások felütésében olyan fordulatok olvashatók, mint „a századfordulóról és a századelőről”, „az 1920-as és 30-as évekből”, „1944 vége, karácsony előtt néhány nappal”, „1956 októberre”; a rész szerkezetét tehát főként a 20. század tragikusabb felének íve, illetve a hétköznapi emberek életét is meghatározó fontosabb csomópontjai jelölik ki. A komoly, sokszor súlyos történelmi témák között Gion felnőinek és más hozzá közel állóknak a saját történeteit is olvassuk, így az író hamisítatlan humora mellett a szereplőkhöz fűződő érzelmi közelség is jellemzi őket.

A második nagy egység darabjainak megírásához az író már főként személyes élményanyagából: elsősorban gyermek-, kamasz- és fiatalfelnőtt-korának emlékeiből merített. Szenttamásról, a

Ferenc-csatorna partjáról, az illúziókkal teli, sok szempontból még ártatlan és felszabadult gyerekkorból indulunk; megélt tapasztaljuk a „Keglovics” utcának a felnőtté válást érlelő kemény világát; majd a középiskolás és az egyetemistaévek emlékeiből vett történetekig jutunk: „a Késdobáló” drámájáig. Utóbbi már a saját munkatapasztalatok ihlethették: egy kőművesbrigáddal a középiskolás kortól évente végigdolgozott nyári hónapokban, valamint az első egyetemi vakációban egy dél-macedóniai útépítő munkaalkalmaként is beleépülhettek.

A harmadik részben lévő művek élményanyaga (szinte) a megírás jelen idejéből való, és sokszor a „meglett ember” tapasztalatait, sőt „a bús férfi panaszait” olvassuk bennük. Az ezekben tükröződő élettapasztalatokat – például a vajdasági kisebbségi létről, a kirobbanó délszláv háború értelmetlenségéről vagy az ezredforduló „európai” Budapestjének viszásságairól –, mivel nagyjából saját élmények voltak (vagy ha másokéi, a sajátok is megerősítették őket), gyakran nem finomíthatta sem az azokat mesélő idős emberekhez fűződő érzelmi viszony,

sem a gyerekkor megszépítő messzesége. Ezekben a darabokban legfőképpen az élet nehézségein sokszor egyedül átrendíteni képes – gyakran bölcs humorral transzformálódó – ironia szolgál segítségül, sőt orvosságul.

AZ AZERI PRÓZA ZAMATA

Ebdürrehim Bey Haqverdiyev: *A hegy tetején*. Fordította: Kenessey Mária. Napkút Kiadó, Budapest, 2020

A Napkút Kiadó missziójának tekinti a világirodalom közvetítését a magyar olvasók felé. Nem a fősodorhoz tartozó szerzők műveit, hanem azokat, akiket nem kapott fel a világ, noha hitelesek, és írásaikkal közvetítik a hely szellemét. Én megtaláltam az egzotikumot a német, osztrák, olasz, román, török írók munkáiban is, noha ők itt élnek a szomszédban. Amikor szemben találtam magam az azerbajdzsáni Ebdürrehim Bey Haqverdiyev prózaválogatásának fordításával, nyomban tudtam, hogy el kell olvasnom. Három dolog is ösztönzött erre a cselekedetre. Folyamatosan olvasom Káich Katalin szellemdűj, helytörténeti ismeretekkel és tapasztalatokkal felvértezett úti beszámolóit, amelyekből sok mindent megtudtam Azerbajdzsánról, Grúziáról, Örményországról. Másfelől megkapott a közelmúltban a Magyar Művészeti Akadémia Ilyés Gyula-díjjal kitüntetett Szávai Géza gondolata, miszerint a földgolyó gömbölyű, ezért nem jelölhető ki a középpontja, csupán spekulatív úton. Ez a gömbölyűség eltörlő a centrum és a periféria különbözőségét, az írás-olvasás révén bejáratjuk és be is lakhatjuk a teljes világot. Harmadsorra pedig mindig is érdekelt az iszlám irodalom fennköltége, lobogó érzelmi lendülete, nagyszerű túlzásai.

Ezeket a mohamedán költészeti jegyeket kerestem Ebdürrehim Bey Haqverdiyev prózájában, ám nem ezt találtam.

De ki is ez a számomra megjegyezhetetlen nevű szerző?

A választ Vilayat Guliyev, az Azerbajdzsáni Köztársaság Magyarországra akkreditált nagykövete adja meg a fordításkötet elején. Írónk 1870-ben született, orosz nyelven tanult, útépítő mérnöké vált, közben tanulmányozta a keleti nyelveket, a drámaírodalmat és a zenét. Első

drámája 1899-ben jelent meg Szentpéterváron, ő vezényelte az iszlám világ első operáját 1908-ban. A független Azerbajdzsáni Köztársaság kikiáltását követően állami szolgálatot látott el, parlamenti képviselője volt a Grúziában élő azerbajdzsániaknak, nagykövet Örményországban és a Hegyi Népek Köztársaságában. Anyanyelve mellett beszélt oroszul, perzsául és franciául.

Az előszót jegyző magyarországi nagykövet öccsellencéje szarkasztikusan jegyzi meg, hogy az író időben elhalálozott, 1933-ban, különben bedarált volna valamelyik orosz büntetőtábor. Tegyük hozzá, ahogyan ostromozta a maradi, a múltban megrekedt iszlám vezetőket, a muszlim világban sem mosolygott rá szebb jövő.

Korban tehát el tudjuk helyezni az alkotót, noha a körötte forrongó világról mindössze elképzeléseink lehetnek, odáig terjedők, amennyit a gömbölyű földgolyó egyik pontjáról a hegy tetejéig be lehet látni.

Ismétlem, az arab és a perzsa irodalomhoz hasonlatos, emelkedett hangvételű, túlstilizált, cikornyás, ornamentális prózára számítottam, ám Haqverdiyev lehet, hogy kissé romantikus, de inkább visszafogott, anekdotikus, hőse a mindennapok kisembere, akinek léttére a kisváros és annak piaca, aki keservesen megküzd családjá fenntartásáért. Hol furfangos, hol gyarló, mint az emberek általában bárhol a világon. Vannak köztük szarvasok, ők az iszlám világ haladásra képtelen képviselői, akik az elbeszélésekben ironikus megjelenítést nyernek. A bevezető szöveg ismeretének hiányában igencsak elbizonytalanodnánk a szövegekben a kétlábú szarvasok megjelenése során. A vékonyka elbeszélésfüzet természetesen nem igazíthat el az iszlám világban, a fordító ad ugyan néhány útmutatót, de előttem például titok maradt, hogy mennyiben változtat a férfiak társadalmi pozícióján a fejük köré tekert turbán színe.

Azt viszont látom, hogy az ő világukban is jelen van a becsületesség, az irigység, a nyereszkeskedés, az álnokság, a kapzsiság, aminek még a vallási előírások sem szabhatnak gátat. Az egyik elbeszélés hőse például alagutat ás egy odvas fa alá, ahol éjszakánként fényt gyűjt, az isteni látomásnak híret viszik, majd önzően kezdenek a zarándokok, velük együtt az adományok és ajándékok. A leleményes ficsúr bevétele messze túlszárnyalja apja becsületesen megkeresett jövedelmét. Máshol egy kereskedő azt tanácsolja a nála fiatalabbnak, hogy ne ózdkodjanak borral kereskedni, noha tiltja a vallásuk, ám ha kereslet mutatkozik rá, minden mutatkozó jövedelmet meg kell ragadni.

Van egy ocsmány szokásuk is, szeretnek bolondot csinálni az emberekből. Ez odáig vezet, hogy az ok nélkül zaklatottak elmenekülnek a településekről, vagy bezárkóznak házukba, és soha többé nem lépnek ki a kapun kívülre. A hosszú, ugyanazt a motívumot ismétlő elbeszélés már majd-

nem elvérzik az unalom mezején, amikor az elbeszélő parányit csavarint a történeten: egy illetőt egy teljesen értelmetlen szó ismétlésével gúnyolnak, mire az a bíróhoz fordul. Más megoldás híján a bíró leveszi róla a jelentés nélküli gúnynevet, és magára irányítja a csúfolódók indulatát. Ekkor derül ki, hogy nem a gúnyolódás tárgya és alanya a fontos az unatkozó közösség számára, hanem hogy legyen egy bolondja a falunak, akit gúnyolhatnak. Egy másik történetben egy asztalon felejtett, újságpapírral letakart szemüveg a galiba okozója, amely hat éven át húzódozó szellemi túrába torkollott, a szemüveg tulajdonosa azzal ugratta barátját, hogy folytonosan üzengetett neki, hogy adja vissza a véletlenül eltulajdonított okulárét. Itt leshető meg az azeri anekdotikus próza jellegzetessége: minimális cselekmény, hosszan elnyújtott, ugyanazt a témát variáló mese, amelynek, mire a végére érünk, nincs is valódi csattanója.

Az iszlám városban semmit sem lehet eltitkolni. „Ha valaki otthon este négy-szemközt említ valamit a feleségének, reggelre mindenki tudja.” A mindenki tudja annyit jelent, hogy senki sem tudja pontosan, vagyis a közösség kitalál dolgokat. A szóbeszéd az egyszerű nép egyedüli szórakozása. A nép között pedig ugyanúgy vannak becsületesek és becstelenekek, jobb vagy rosszabb sorsúak, hatalmas szívűek és fukarok, a természet ügyeiben jártasak és a hit ösvényéről eltévelyedtek, mint bárhol máshol a földgolyón.

A természet egzotikumából nem jön át semmi a magyar olvasó számára, hiszen az az elbeszélő természetes környezetéből, ezért nem sokat törődik vele, a szokásvilágról már többet elárul, így ideig-óráig mi is otthon érezzük magunkat a turbános, szakállukat hennával festő férfiak és a lefátyolozott nők közt, ahol egyaránt előfordul a kecskebőr csizma és az ezüstgombos sétapálca. A perpatvarokban még a husáng is. Mintha hurok került volna az idő folytonosságára.

Fekete J. József

VAN-E REMÉNY A MEGBOCSÁTÁSRA?

Sanja Vasić

Vladan Matijević: *A szólás szabadsága*. Laguna Kiadó, Belgrád, 2020

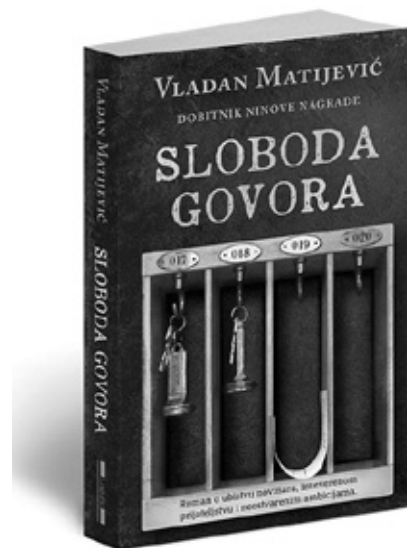
A NIN-díjas Vladan Matijević *A szólás szabadsága* című új regényét olvasva többször kell emlékeztetnünk magunkat, hogy nem egy dokumentumregény, hanem a szerző képzeletének terméke van a kezünkben. Az író annyira meggyőzően varázsolja bele a műbe a szerb közélet és az újságírás világát, hogy csak nehezen szabadulhatunk attól a benyomástól, amit az újságíró, Saša Čomski meggyilkolása kelt, mintha csak a napi sajtóból értesültünk volna róla. Ha a regényben szereplő újságírók neve nem lenne nyilvánvalóan mesterségesen létrehozott, már kapnánk is magunkat, hogy aláírjuk a tiltakozási ívet az országban uralkodó, újságírókat sújtó helyzet kapcsán, valamint a sajtómunkások érdekében. A regény első húsz oldala, amely sajtóból kivett újságcikkékként tudósít az újságíró, Saša Čomski meggyilkolásáról, ékes példája a sajtóhírekkel való meseszövésnek, miközben minden bizonytalansággal le kell majd tenniük a könyvet, hogy lenyugtassák az idegeiket és a gyomrukát. Néhány cikk után már az áldozat lesz a hibás, idegen zsoldosként, elvetemült bértollnokként jellemzik, így nehéz elkerülni azt a benyomást, hogy csak azt kapta, amit megérdemelt. Ha ezeket a cikkeket adagonként kapnánk, több nap eltéréssel, meglehet, hogy akár még a másik tábor véleményét is osztanánk, úgy véltve, hogy a megöltet joggal tették el láb alól, jobbat úgysem érdemelt volna, mert ilyen a szuggesztív meggyőzés hatalma. Az első fejezet után felmerül egy keserű kérdés,

vajon mennyi ártatlan ember járta már meg ezt az utat, amit Saša, és hogyan vált áldozatból hőhőrré.

A *szólás szabadsága* című regény története két egykori jó barát viszonyát mutatja be karriertörténetükön keresztül egy olyan országban, amely a lassú feldarabolódás és széthullás felé tart. Folyamatában követhetjük a társadalmi átalakulásokat, amelyek közepette ez a két barát sehogyan sem leli a helyét. A *Barátság* című fejezet egy szusszanásnyi szünet ebben a káfkai atmoszférájú regényben, szinte regény a regényben – a fejezet önmagában is filmforgatókönyv-szerű. Még az egyetemen kötött az a barátság, amely a két későbbi újságírókat összefűzte. Ránézésre két eltérő élettörténet. A falusi fiatallembert és a belgrádi aszfalt gyermekét a közös törekvés kapcsolja össze, illetve újságírói ambíciójuk. Szövetségre lépnek, ezért dolgoznak, közös lelki fájdalmaik is megmutatkoznak: családjuk kitagadta, az anyjuk elhagyta őket. Megfigyelhetjük, hogy ugyanaz a heg hogyan hat a két eltérő jellemű emberre, miként befolyásolja a partnerválasztásukat. A függőség csirája már a barátság kezdetén jelen van az egyiküknél, nyugalmi és fejlődési szakaszokkal, de végül meghozza romlott gyümölcsöt ez a viszony. A fertőnek ezen csirája jó táptalajra talál a barát feletti felsőbbrendűség-érzetben, habár kettejük közül épp a másik tűnik sikeresebbnek, és ő az, aki erkölcsileg helyesebb úton jár. Annak ellenére, hogy barátja meggyilkolásában közvetlenül nem volt szerepe, mégis felelősségtudat gyöttri azokat miatt a kijelentései miatt, amelyeket a nálánál jobb ellen köve-

tett el, aki sohasem hajolt meg semmilyen nyomás alatt, és a legdrágább árat fizette a hivatásáért és a tisztességért. Úgy hiszi, hogy Sašát az ő szavai ölték meg, azok a szavak, amelyekkel a valóság módosításával önmaga jobbá tételét, nemesülését kívánta elérni, miközben a másikat gyalázta és alázza. Ha a meggondolatlanul elszórt szavak egy hiúságában megsértett nő fülébe jutnak, akit visszautasítanak, akkor az képes minden határt átlépve a sajtó oldalain valósággá változtatni azt. Annak teste, aki a szavak forrása, nem vett részt az élet kioltásában, de a keze véres maradt. Ennélfogva ez a kis, hajlott férfi az örök kihallgatások varázslatos körébe esett, annak a rendőri erőnek a karmába, amelynek nincs megoldatlan esete, és ugyanazokat a kérdéseket ismétli: Hogy hívják, hol és mikor született, foglalkozása, hol lakik, hová kéri a temetését? A több évtizedes hírnévrombolás igazolható-e egy gyilkosságot? A hazugság okozta seb lehet-e mélyebb és maróbb a halálos megoldásnál? Ha feltárjuk barátunk legfájóbb és legmélyebb titkát az egész világnak, akkor van-e remény a megbocsátásra? Hogyan lehetnénk arra jogosultak, ha már a másik nincs többé?

A gyarló barát mellett Čomski elveszejtésében szerepet játszott a sportszerkesztőség újságírója, az ejtett munkatársnő és a rejtélyes lapszerkesztő és igazgató, aki nek mindannyian dolgoznak. Ké az áldozatszerep ebben a végjátékban? Miért nem tudta kihasználni a megszerzett információkat az építésügyi miniszter botránya kapcsán, amikor a kollégák bölcsen lerakták a tollat, és az igazságtól elfordították a fejüket? Jobb-e öncenzúrát gyakorolni,

és így biztosítani önvédelmünket? Ki tehet szemrehányást azért, ha valaki a bőrét félti, amikor a bíróság is elismeri az önvédelem jogosságának lehetőségét? Čomski a saját ambíciójának és az új társadalmi rend meg nem értésének áldozata? Ez őt erkölcsi nagysággá vagy az új rendszerben és politikai helyzetben úszni nem tudó kisemberré teszi? Az ezekre a kérdésekre adott válaszaink a legbelsőbb személyes véleményünk, ami lényegében meghatározza a saját lépéseink megnevezését. Nincs jobb válasz, mint amit Szókratész kérdése felvet, amikor ellenőrizetlen hírt kell továbbadnunk: Biztos vagy-e abban, hogy amit mondani akarsz, az igaz? Ez pedig elvezet a regény lényegéhez. Mi az igazság, és érdemes-e érdemes-e érte a fejünket pályába tenni? Vajon alul vagy fölüln van értékelve a szólás szabadsága?

Fordította Juhász Attila

SZÍNES TANULMÁNYOK - VÁLTOZATOS ÉLETÚT

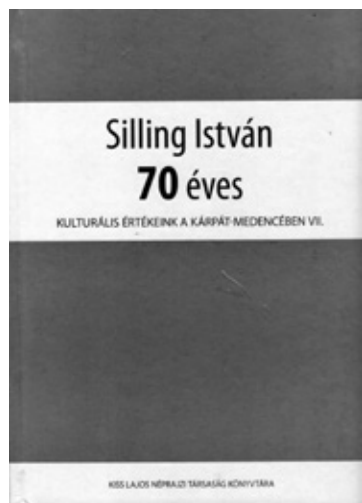
Szalma Brigitta

Silling István 70 éves. Szerk. dr. Szőke Anna. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, 2020

Dr. Silling István nyugalmazott egyetemi tanár, nyelvész, nyelvjárás- és néprajzkutató szeptember 5-én ünnepelte 70. születésnapját. Ez alkalomból pályatársai, barátai, kollégái és tisztelői tanulmánykötettel lepték meg. A *Silling István 70 éves* című kiadvány a Kiss Lajos Néprajzi Társaság gondozásában jelent meg a *Kulturális értékeink a Kárpát-medencében* sorozat hetedik részeként. A könyvet dr. Szőke Anna szerkesztette. A tizennyolc tanulmányt tartalmazó kötet írásai többek között a vallásos népeletről és az ehhez kapcsolódó hagyományokkal, szokásokkal foglalkoznak.

Az első tanulmány szerzője dr. Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár. Az *Egy 1879-es kézirat énekeskönyv Kunstwartontól* című írásában egy halotti énekeket tartalmazó könyvet mutat be, amelyet Kocsis László csizmadiameszter állított össze.

Dr. Bárány János néprajzkutató, nyugalmazott múzeumigazgató egy béregi plébános tárgyainak árverési jegy-

zékéről közöl tanulmányt. Az 1837-ből származó jegyzéken Zomborcsevics Márk plébános tárgyait találjuk, amelyeket halála után árvereztek el. A béregi atya életén kívül teljes képet kapunk arról is, hogy mekkora vagyonnal rendelkezett egy plébános a 19. században.

A *Jelenések, jövődölések égi füzet* című tanulmány szerzője Csorba Béla nyugalmazott egyetemi lektor. A téma egy érdekes füzet, Répási Jánosné (szül. Horváth Mária) hagyatéka, amely különböző szentekhez fűződő jelenéseket és csodákat gyűjt egybe. Főleg a Szűz Máriához kapcsolódó jelenéseket, jövődöléseket találjuk meg benne.

Hallgató Imre bácsfekete-hegyi helytörténész a helyi református templom megnyezetének történetét dolgozta fel. Ez Vajdaság legrégebbi református temploma, hiszen 1801-ben épült. Az idők során többször is felújították.

A *Gasztronómia és emlékezet* című tanulmány szerzője dr. Keszeg Vilmos erdélyi néprajzkutató, egyetemi tanár. Munkája egy tordai kőművescsalád mindennapjait dolgozta fel a gasztronómia szemzőgéből.

Dr. Klamár Zoltán néprajzkutató, egyetemi tanár többek között koronavírus-járvány idején született (táv)locsolóversekről értekezik. Tanulmányában összefoglalja, hogy milyen hatással volt a pandémia és a karanténhelyzet a húsvéti szokásokra, valamint azt is, hogy miként terjedtek el a vírusra és az intézkedésekre reflektáló szövegek.

A csókai Kónya Sándor népzene-kutató a csókai és a szanádi oltáriszentségi énekekről ír. Gyűjtésében nemcsak az énekek szövegét jegyezte le, hanem a kottájukat is. Korenchy László nyugalmazott középiskolai tanár a szabadkai Mária-kongregáció jegyzőkönyveit kutatta. Kovács Mária néprajzi szocio-

gráfus *Halotti szokások régen és most* című munkája a kispia-ci otthoni temetések, virrasztások szokásait dolgozza fel.

Dr. Limbacher Gábor néprajzkutató, múzeumigazgató a bácskertesi (kupuszina) római katolikus templom szoborairól, ereklyéiről és képeiről ír. Tanulmányában beszámol ezek történetéről, eredetéről. Dr. Lukács László néprajzkutató, muzeológus tanulmányában Csoóri Sándor munkásságáról és a néprajzi forradalomban betöltött szerepéről olvashatunk. Nagy Abonyi Ágnes néprajzkutató, muzeológus tanulmányának témája a Mária-lányok intézménye Bácskában és Bánátban. Ennek nyomai ma több vajdasági településen is fellelhetőek. Dr. Németh Ferenc egyetemi tanár tanulmányában a török-topolyai Mária-jelenések történetét dolgozta fel. Török-topolya (szerbül: Banatska Topola) a Bánság egyetlen Mária-kegyhelye.

A *Kellemes karanténos húsvéti ünnepeket!* című tanulmány több szerző munkáját dicséri. Dr. Raffai Judit néprajzkutató, egyetemi tanár, Boja Patyi Sarolta néprajzi gyűjtő, óvodapedagógus, valamint Csuárdity Tamara és Szalai Lilla egyetemi hallgatók vi-

rágvasárnaptól húsvéthétfőig vizsgálták a Facebook-felhasználók profiljain fellelhető virtuális húsvéti üdvözlőlappokat. A kutatás során a bácskertesi, moholi, ludasi és a székelykevei felhasználók profiljait tekintették át. Munkájukban nemcsak az üdvözlőlappokkal foglalkoztak, hanem az e-locsolókóddal és a húsvéti mémekkel is.

Dr. Silling Léda néprajzkutató munkájában az újvidéki Mária neve templom offereiről ír. Főleg a templomban található Segítő Mária-kegykép offereivel foglalkozik. A hálatárgyak szokásának történetét is feleleveníti írásában.

A *Régi és új hagyományok Székelykeve vallásos népeletrében* című írás szerzője dr. Szőke Anna néprajzkutató, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke. Munkájában kitér a településen élő székelyek betelepítésének történetére. Leírja, miként alakult ki a Szent Antal-kultusz a településen. Dr. Tóth-Glemba Klára szociográfus tanulmányában a lukácsfalvi szabadtéri keresztekkel foglalkozik. Ebben a település rövid történetét is megismerhetjük.

Olyan tanulmánykötetet vehet kezébe az olvasó, amely méltó kiváló néprajzkutatókhoz, Silling Istvánhoz.

A SZELLEMI HAZA

Szőke Anna

A jövőnk jelentő elkövetkező generációk érdekében fel kell tennünk a kérdést: vajon a vajdasági magyar pedagógusok közössége szellemi síkon hogyan keresi az utat a gyerek, a tanuló egyéniségének felfedezéséhez? Erősíti-e a rá bízott diákok összetartozás-érzését, a szélesebb, közösségi értelemben is értendő összetartozását, vagy pusztán „szolgáltatja” számukra a tudást?

Az összetartozás-érzés kialakítását a kulturális tevékenységgel foglalkozó pedagógusokkal lehet serkenteni: a művészi tevékenységet kedvelő tanulók, a kulturális örökség ápolására fogékony gyermekek a nemzeti öntudat parányi szikrái, akikkel közösen a „humán erőforrás”, vagyis a pedagógus önszerveződés formájában véghez viszi a fejlesztést.

Értékelniük kell ezeknek a pedagógusoknak a munkáját, hiszen ha ők osztályukat ilyen módon, az összetartozás élménye alapján alakítják közösségekké, akkor ők kivételes pedagógusok, akiket privilegizálnunk kell. Megítélésük szerint már az is komoly privilegiumnak számítana, ha az átlagos pedagógustól – követendő példaként – eltérnének tevékenységükkel, szervező-készségükkel, tenni akarásukkal, ami nemcsak azt eredményezné, hogy például értékű nevelőkké válnának, hanem oktatásunk is tartalmasabbá válna. Pedagógusvilágok jönnének létre, amelyek magukkal ragadnák az egy-egy téma iránt érzékeny és tehetséges tanulókat. Így immár ők lennének azok, akik a humán erőforrás fejlesztését szolgálnák önszerveződés formájában.

E. Durkheim, az oktatás és nevelés kérdéseivel is foglalkozó neves szociológus szerint „az oktatás az embereket nem olyanná formálja, amilyenek természetüknél fogva lehetnének, vagy amilyenek szeretnének lenni, hanem olyanra, amilyenre a társadalomnak szüksége van”. Ez a világon mindenhol érvényes. Nekünk alkotásra ösztönző, szakmailag, regionálisan összetartozó pedagógusokra van szükségünk, kisebbségi helyzetünkben fakadóan pedig az igényesség számunkra különösen fontos, hogy sikerélményeik által tehetséges fiataljainkat olyanná formáljuk, ami által a közösségen belüli szakmai színvonal még magasabb szintre emelkedik. Ennek megvalósítása a szellemi haza feladata.

Egyéniség vagy személyiség

Amikor a pedagógus személyét, személyiségét szeretnénk körvonalazni, nem kerülhetjük meg az egyéniségvizsgálat témakörét sem. A két szót – személyiség és egyéniség – sokan egy fogalomkör alá tartozónak tekintik, pedig eltérő jelentéstartalomról van szó. A szellemi haza megtartásához azon alkotó személyiségű pedagógusok felkutatását tartom fontosnak, akik egyéniségek és személyiségek is egy személyben. A pedagógiai hivatás lényegét ebben a kettősségben kell felismernünk. Minden viszonylagosság ellenére éppen emiatt lehet teljes a pedagógus hitvallása, elkötelezettsége, megszállottsága. Ki ne ismerné az általános tudást, miszerint a gyermekkorban megszerzett ismeretek, szokásrendszerek a legtarthatóbbak. A genetikai adottságok és a

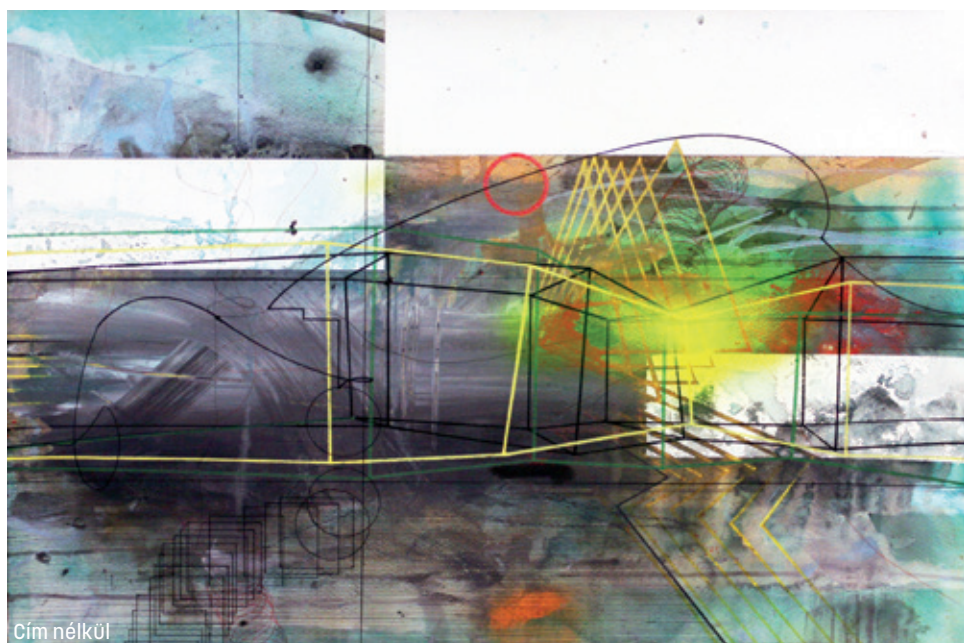
szociális háttér (elsősorban a család) egyforma súllyal bírnak a személyiség kialakulásában. Van dolgunk ezen a területen! Bizonyíték gyanánt egy felület, ám divatos példa: a világhálón a személyiség kérdéskörre kattintva több száz definíció jelenik meg, ám egyetlen találat sem szól a pedagógus személyéről. Pedig ők nevelik a jövő embereit.

Milyennek kell lennie a mai pedagógusnak?

A gyermek életében fontos szerepet betöltő felnőtt olyan értékek hordozója és egyben bemutatója, amelyek olykor spontánul vernek gyökeret a gyermek személyiségében, ezt mindannyian tudjuk. Kétség ahhoz sem fér, hogy amennyire fontos a pedagógus számára a kapcsolatteremtés a szülőkkel, úgy a szülőknek is partnerként kell tekinteniük a pedagógusra. Van ebben lemaradásuk a szülőknek, pontosabban az elvárásokhoz ritkán társítják saját felelősségüket. A gyerekek ma már az óvodában és az iskolában sajátítják el azokat a viselkedésszabályokat, normákat, amelyeket néhány évtizeddel ezelőtt még a szülők adtak át, ami azt jelenti, a szocializálódás sikeréhez ezt be kell építeni a szülőkkel való kapcsolatrendszerbe. A cél az, hogy ismét otthon tanulják meg a viselkedés szabályait, hogy az óvodában, iskolában már alkalmazni tudják pedagógusaink. Így lennének nagyobb mértékben csökkenthetőek, elkerülhetőek azok a manapság gyakori szociális viselkedésszavak, mint amilyen az agresszió. Óriási szükség van a polgárrá nevelésre! A hitoktatás is mind gyakrabban kerül a nevelési célok középpontjába. A hit alapjaira való oktatásra szükség van, de azt ne vonjuk ki a plébániák keretei közül.

Újra meg kell tanulnunk, hogy a felnövekvő nemzedék oktatása és nevelése nem kizárólag az iskola feladata. A mai világ se nem kapitalizmus, se nem a mögöttünk hagyott kommunista irányítású szocializmus. Globalizált világban élünk, amelynek jellegzeteségeit és veszélyeit most kezdjük kiismerni. A televízió és az online világ ontja magából a halál percenkénti különleges megjelenéseit, az emberi értékek habozás nélküli feladását. Mindez a gyerekek lelkének megnyomorítását szolgálja, és kiveszi a szülők kezéből a gyerekek nevelésének irányítását. Éppen ezért a jövő attól függ, hogy pedagógusaink mennyire lesznek képesek az iskolai életet saját képükre formálni, mennyire érzik át a kultúra színvonalának fontosságát, hiszen a kultúra határozza meg a kor minőségét.

Óriási változás történt a világban: már nem a szülő a kultúra tartóoszlopa, hanem a pedagógus, ezen belül is az osztályfőnök, hiszen kezében van a legnagyobb lehetőség. Ez pedig a döntéshozókat állítja feladat elé. Ugyanis a pedagógusok azok, akiknek olyan következményekre kell felhívniuk a figyelmet, amelyekre a hagyományos nevelés idején nem mutatkozott szükség. Fontos látnunk, hogy a hagyományokat, egykori viselkedési normákat tiszteletben tartó családoknál nem találkozunk értékrend-, személyiség-, identitásavarral küzdő gyermekekkel.

Az Európai Unió, a globalizáció és a pedagógia

Az Európai Uniót megeremtő maastrichti szerződés 8. cikkelye szerint az európai polgár identitásának legfontosabb tulajdonságai között elsők között szerepel az interkulturalitás, a tolerancia, az ökológiai identitás, az emberi méltóság, a demokrácia eszményének vállalása, a közösnek tekintett európai hagyományok és értékek melletti kiállás. Ez jelenti az európai illemtant. Ennek az illemtantak a szabályai közé tartozik még a mindennapok gyakorlatára vonatkozóan a pontatlanság, a legkülönbözőbb okkal bekövetkező zajosság kiküszöbölése, és az is definiált illem-szabály, hogy a telefonon-levélben érkező megkeresésekre való válaszolás kötelesség, leírják a korrekt politikai stílus és hangnem kialakításának fontosságát, a termelőmunka becsületét, egyfajta pénzügyi alapkultúra elsajátítását stb.

Az európai polgártól elvárják, tudjon idegen nyelven kommunikálni, legyen munkájában és magánéletében innovatív és kreatív, saját lehetőségei szerint alkalmazkodjék az információs társadalomhoz, magára érvényesen is fogadja el az élethosszig tartó tanulás kötelezettségét stb. Mindeközben legyen büszke arra, hogy európai. És persze arra is legyen büszke, hogy mely nemzet tagja.

Szellemi haza az Európai Unió küszöbén

Mindezek ismeretében hogyan képviselhetjük kellő súllyal, ráadásul a kisebbségi sors árnyékában hogyan védhetjük meg a magyar nemzethez való tartozásunkat? A pedagógusok felértékelődött szerepe a jövő magyar nemzedékeinek nevelésében már világosan körvonalazódott. Az is, hogy igencsak értékelniük kell azokat a pedagógusainkat, akik nem szolgáltatnak, hanem szolgálnak. De vajon milyennek kell lennie a pedagógusnak?

A vajdasági magyar pedagógusnak büszkén kell vállalnia az anyanyelvét, és értékékként kell tekintenie arra, hogy magas színvonalon ismeri az államnyelvet. Büszkének kell lennie azért, mert a kisebbségi sorsból következő kétnyelvűség nemcsak többletmunkát, többletenergiát követel, de több lehetőséget is rejt magában! Az okos ember képes több nyelven kommunikálni – végül is, ha jól meg-

gondoljuk, maga a maastrichti egyezmény is ezt várja el, noha tudjuk jól, hogy nem erre gondol, mert az Európai Unió a nemzeti kisebbségek létéről nem vesz tudomást.

Emellett ideje volna átvenni a szláv mentalitásból jól ismert önbecsülésnek azt a mennyiségét, ami még az elbizakodottság alatt van. Egyik kutatásom eredményét említem: a szerb családokban a szülők sokkal többet beszélnek gyermekeiknek nemzeti múltjukról, nemzeti hőseikről, történelmükről, mint a magyar családokban. Pedig ez rajtunk múlik. Erre kell nevelni és szoktatni mind a szülőket, mind a gyermekeket.

Hangsúlyeltolódás a szellemi haza, azaz az anyanyelvi nevelés területén

Napjaink oktatási rendszerének a leggyengébb pontja az esztétikai nevelés kidolgozatlansága, illetve az esztétikum felismerésének hiánya. Az esztétika szó hallatán mindenki a művészet valamely ágára gondol: zene, színház, képzőművészet. Senkinek sem jut eszébe, hogy a legtermészetesebb, önmagából a természetből, az ősi emberi hagyományokból eredő népművészet foglalja magában a legsokrétűbb esztétikát.

A szemléletesség, a megtapasztalás a körülmények megváltozásából kifolyólag már nem csak anyanyelvén éri a gyermeket. Az államnyelv hatása mellett legtöbbször egy harmadik nyelv „beütése” is tapasztalható. S történik mindez nemzeti nyelvünk és magyar műveltségünk kárára. Nem mellette, nem párhuzamosan, hanem vertikálisan lejjebb és lejjebb nyomva azt.

Ennek tudatában tananyagszerűvé kell válnia az anyanyelvi nevelésnek a nap minden órájában. (Nem vigasz, de tény, hogy az anyanyelvi elszegényedés nem csak a kisebbségben élő közösségeket sújtja. Az igénytelen anyanyelvi beszéd anyaországi általánossággá is vált.)

Óriási szükség volna újraelemezni, újraértékelni a pedagógusok műveltséggel kapcsolatos értékrendszerét. Értékelni, táplálni, elismerni igényüket és fáradozásukat a folyamatos önművelésre, az igényességre, emellett pedig lehetővé kellene tenni a szellemi haza építésének módszereit. A pedagógusoknak érezniük kell, miért fontos az ő tevékenységük, miért fontos naprakész tudással rendelkezniük, ahogyan azt is, hogy a szellemi haza első vonalában működnek.

TÖRTÉNETEK A VILÁG VÉGÉRŐL

Lódi Gabriella

Ferdinandy György: *Könyv a világ végén*. Magyar Napló, Budapest, 2020

„Hogyan lehetséges, hogy Robinson nem tért soha többé vissza a szigetre?” – írja Ferdinandy György, aki a magyar irodalom Robinsonjaként hozta létre páratlanul gazdag életművét. Nem irodalmi számkivetettként élt, és alkot ma is, hiszen első magyar nyelvű könyvei harmincéves korában jelentek meg, verseit és novelláit azonban külföldi kiadók adták ki, egészen 1988-ig, amikor a *Szerecsenységem története* című elbeszéléskötetével érkezett haza Budapestre, ahonnan ez a kontinenseken átívelő életpálya indult.

Monográfiájáról, Szilágyi Zsófiát idézve, Ferdinandy különleges helyzetben van, ugyanis azok a nyugati írók, akik már írókként hagyták el Magyarországot, itthon született műveik már megindult recepciójának, illetve „negatív jelenlétüknek” köszönhetően, úgy tűnik, könnyebben váltak a nyolcvanas évektől kezdve ismét a recepció tárgyává, mint azok az alkotók (és ide tartozik Ferdinandy is), akiknek távollétük éveiben szinte még „létük” is kétséges volt a hazai irodalmárok számára. (Cz. L.:

„Külön irodalmi tudattal rendelkezünk”. Alföld, 1990. 2. sz. 81.)

Ferdinandy György 1935-ben született Budapesten, 1956-ban felvették az ELTE BTK magyar–francia szakára, ahová csak néhány hetet járt, majd kitört a forradalom, amelynek leverése után elhagyta Magyarországot. Élt Bécsben, Franciaországban, Puerto Ricóban, Floridában. Elvégezte a francia–magyar szakot, dolgozott kalauzként, kőművesként, gyári munkásként és banki tisztviselőként. Harminchat évig tanított a Puerto Ricó-i Állami Egyetemen. Négy gyermeke született. 1995-ben József Attila-díjat kapott, 2006-ban MAOE-életműdíjjal tüntették ki, 2011-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét vehette át. 2001 óta újra Magyarországon él. Akadémikus, az irodalmi élet tevékeny résztvevője, a fiatal magyar költészet fordítója és terjesztője spanyol nyelvterületen. 2019-ben megkapta a Magyarország Babérkoszorúja és a Prima Primissima díjat magyar irodalom kategóriában.

A *Könyv a világ végén* 2019 januárja és 2020 márciusa között született írások gyűjteménye, Ferdinandy György műfaja a novella, a rövidtörténet. Értelmezői szerint ő a kortárs irodalom

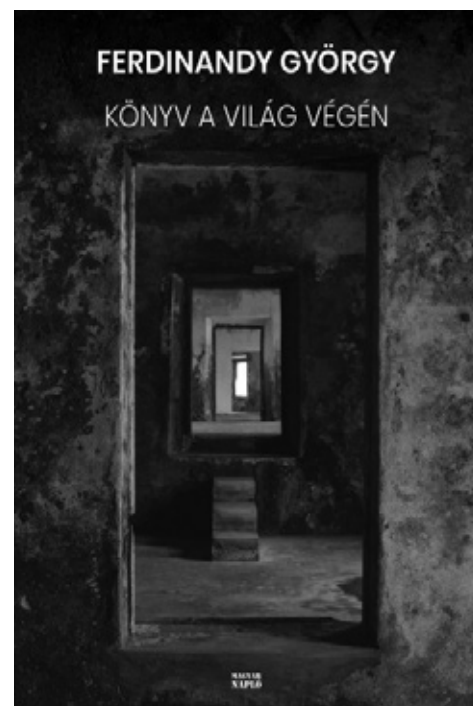
azon alkotói közé tartozik, akik valamilyen „novellaregényt” írnak egy életen át. Ferdinandy ráadásul a saját életét írja egy életen át, a szövegeket olvasva nem lehet elvonatkoztatni az autobiografikus elemektől, mégsem az autofikció felől megközelítve kell olvasni, nem egzakt életrajzi elemekkel van dolgunk.

Egy bizonyos: hogy az útonlét, a valahonnan valahová tartás történetei ezek. Az utazóé, aki mindenhol kicsit otthon van, és egyben mindenhol idegen is. Leginkább talán útközben van otthon. „Nem először érzed valahol útközben otthon magadat” – írja egy helyütt.

Irodalomelméleti klisékbe és kategóriákba beszorítani ezt az életművet: lehetetlen. A novellákban benne van minden, a gyermekkor, az emigráció mint sorsélmény, családragény, utazások, Franciaország és Spanyolország, Puerto Rico és Miami, emlékek és impressziók.

Ferdinandy György nézi az életét, és beszél róla – fogalmazta meg találon Doboss Gyula akadémiai székfoglalójának laudációjában. A lét- és sorskérdések pedig azonosulnak az irodalom nagy kérdéseivel:

„Önsorsrontás! Lehet, hogy túlzok? Szerettem, kétségbeesetten, az életet. A talpalatnyi földet, a szülőföldemet. És

szerettem a nyelvet. Az anyanyelvemet. Szerettem az asszonyaimat, akik nem értették, hogy miért élünk napról napra. Ideiglenesen. Hogy én életem minden percében hazakészülök.

És egyszer csak, elszántan, fájdalmasan szerettem a mesterségemet.” (Miami, 2020. március 23.)

esszé

KIÉ ITT A TÉR?

A KÉPESLAPOK ÜZENETÉNEK OLVASATAI

Hacsak módomban van rá, nagy sértakat teszek a városban, az otthonosságot keresem olyankor – ami nem azonos a múltkereséssel, noha az is része a barangolásnak –, régi beidegződés ez, mondhatnánk: szakmai ártalom. Legutóbb Magyarkanizsa belvárosának megújult terén állodogálva, a mindig szép Longa-házat nézve, egy régi Locomotiv GT-sláger jutott eszembe: *Miénk itt a tér...* Némi nosztalgikus felhangot érezhetünk a dalszövegben, ami a terek, épületek emlékidézésben betöltött fontos szerepét mutatja. Mert emlékek nélkül nincsenek fogódzók, s az emlékeket a környezet hitelesíti, a házak, terek, utcák, parkok, amelyek életünk egy korábbi szakaszából köszönnek vissza.

Szétnézve a huzatossá lett egykori Úri utca derekán létrejött tereket, kiszögelléseket szegélyező épületeken, elsősorban a bántóan magas, új házak zavarnak, amelyek nem is annyira újak, hiszen az 1980-as évek táján épültek, meg azt megelőzően, no meg később is. Tény, hogy felépítésüktől kezdve takarják a Fő tér emberléptékű maradványát, a késő barokk szerb templomot, az egykori Úri Kaszinót, a városháza és a Grünfeld-ház szecessziós tömbjét. Vagyis mindazt, ami miatt a város felkerült a térség kulturális örökségének térképére.

Szóval, a száz évvel korábbi régi helyszínek kimerevített emléket, egykori harmóniáját főként a képeslapok őrzik, ame-

lyek jó része mára albumokban is megtalálható.

Apropó, képeslap: az első levelezőlapot 1869-ben engedélyezték az Osztrák–Magyar Monarchia postaigazgatóságának területén, majd a nem várt siker után 1878-ban a párizsi nemzetközi postakonferencia fogadta el hivatalos küldeménynek. Ettől kezdve szabaddá vált az út a kezdetben osztatlan címzésű üdvözlőlapok előtt.

Magyarországon 1885-ben tették lehetővé, hogy magánvállalkozók is készítsenek postai forgalomba bocsátható képeslapokat, amivel a termék voltképpen elindult a népszerűség útján. Az utazó ember ezeket megírva értesítette szeretteit, míg a helybeliek ilyen módon mutatták meg környezetüket ország-világ előtt.

Ahogy megjelenésüktől kezdve, úgy napjainkban is a megélt múlt nosztalgikus emléket hitelesítik, illetve egy adott pillanatban a jelent mutatják a napjainkban egyre kevésbé népszerű képeslapok. Digitalizált társadalmunkban a fotográfálás a mindennapi gyakorlat része, ráadásul a világhálón a kattintás eredménye gyorsabban célba juttatható, mint postai küldeményként. Sovány vigasz, hogy egy település vagy táj épületei a hozzájuk kapcsolódó személyes emlékek nélkül díszletek csupán. Mindennapi életünk díszlete, vagy az sem, hiszen jó ideje bevett gyakorlat, hogy az építke-

zések általában bontással kezdődnek.

Sok helyütt Vajdaságban még napjainkban is a múlt átépítésével, eltakarásával vannak elfoglalva a döntéshozók, a régi helyébe mindenáron újat akarnak plántálni. Esetenként csak néhány utcára kiterjedő, körbebonított régi városrész maradt meg... így aztán az arculatvesztés egy véget nem érő folyamattá válik.

A fent említett sétákon magam is tapasztaltam, hogy Magyarkanizsán sem szakadt meg az „újítás” folyamata. Ezért a bontások következtében ismét létrejött egy közlekedési folyosó, amely talán inkább köz, és a

főutcára korábban nyitott merőleges, a szerb iskola és a Szabados-ház fundusán kialakított teret köti össze a Népkerettel... Sajnos sokszor meglepedkeznek a városatyák arról, hogy az utcahálózat is érték, egyedi képződmény, egy kor lenyomata. Jele-sül a város 17. század végén megvolt településszerkezetét tükrözi – lásd Johann Christoph Müller 1705-ben kiadott, ám jóval korábban rögzített térképét –, s nem biztos, hogy jót teszünk annak öncélú átszabásával. Ha rosszmájú akarnék lenni, akkor most azt mondanám, hogy a fent említett folyosót nyugodtan lehetne Szűnyog közre keresztelni!

A Népkeret vérszívói – a séta közben tapasztaltam – ott (is) áramlanak a városközpont irányába.

Tárgyi és szellemi térkijelölés: enyém, tiéd kié?

A különböző korok embere valamilyen módon mindig megjelölte környezetét, elsősorban azért, hogy otthonossá tegye, no meg azért is, hogy az odavetődő idegen könnyebben eligazodjon, hogy tudja, hol is jár valójában, milyen népek lakják a települést és a vidéket.

Számtalan európai példa közül a legáltalánosabbakról érdemes szót ejteni, azokról, amelyek egy igen elterjedt gyakorlat emlékét idézik. A lakóházak oromzatát díszítő, a tulajdonosnak emléket állító monogramokra, olykor a teljes névalakra, az építési évszám megjelenésére gondolok. A példákat valószínűleg a nemesség és a polgárság szolgáltatta: a kastélyok, udvarházak, városi paloták címerrel ékesített homlokzatait, kapubejáratait látva kezdte a parasztság is díszíteni épületeit a feudális viszonyok megszűnte után. Sok helyütt, különösen az etnikailag vegyes lakosságú településeken, még ma is megvannak az említett feliratok. Szép példákkal találkozhatunk Erdélyben és Magyarországon egyaránt, emellett Bácskában, Bánságban és Szerémségben is láthatunk ilyeneket.

Meg aztán ott vannak a szakrális kisemlékek, amelyeket általában *Isten legnagyobb dicsőségére* emeltettek a hívek, de egyáltalán nem kell csodálkozunk, ha a dedikációk szövegében csupa nagybetűvel, jól kiemelve szerepel az állítatók neve, legyen szó SZABÓ JÁNOS CSÁKÓ-ról vagy akár БАСА БОГОЦАЉБЕБ-ről. Mert ugyebár az Isten mellett önmaguknak és családjuknak is szánták az emléket, méghozzá örök időkre. A keresztalapításoknak szigorú szabályai voltak, püspöki jóváhagyás kellett hozzájuk, no meg alapítvány, amelynek a kamataiból tartották rendben őket. Nem mellesleg az eseménysor bekerült a

A Czérna-kereszt az egykori piactér sarkán. Magyararkanizsa, postázott, 1909

Historia domusba és a Letopisba, így a nevek sok helyen rögzítésre kerültek, a kutatók nagy-nagy öröme! Hát igen, mondhatjuk erre, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze! Az állítatókéi is.

Meg az sem mellékes, hogy egy idő után megjelentek a helyi földrajzinév-adásban: Czérna-körösz, Dukai-körösz, Losonc-körösz... Ennek oka, hogy majd mindegyik egy-egy forgalmas szegletén áll a településnek, tájékozódási pontként szolgál még ma is. A múltó évek lassan elfeledtették a közösséggel az állítatók személyes emlékét, ám a fészületek, keresztiek szerves részévé váltak a szellemi örökségnek épp úgy, mint a városképnek, és a templomokkal, középületekkel, boltokkal együtt láthatóvá váltak a képeslapokon is.

A köztudatba való beágyazódás pedig már azt jelentette, hogy a közösség magáénak érezte, a lokális identitásba beépítette őket, úgy is mint a ke-

resztútjárás egy-egy állomását, meg úgy is mint városképi elemet. Így tehát bárki állítottatta őket, végül mindenkié lettek.

Képeslapos várostörténeti elemek

A paraszt-polgári hagyományokba kapaszkodó iparosok, kereskedők nagyon hamar meglátták a képeslapok készítésében, forgalmazásában rejlő üzleti lehetőségeket. Elsőként talán a posta útján messzire eljutó küldemény reklámüzenete motiválta a kiadókat. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a kereskedők főként boltjaikat, majd a város fontos részleteit is mutató képeslapokat rendeltek, míg a nyomdatulajdonosok a vállalkozásuk telephelyéül szolgáló kisváros helyszíneit mutatták be az általuk kiadott lapokon.

Szilágyi Sándor kereskedő egy igen korai képeslapra a karos művelésű csemegeszőlő telepét, présházát tetette, no meg a családtagjait is ábrázoló fotót, gondolván: hadd lássa a nagyérdemű vásárlóközönség, milyen egy gondos, szorgos, gyarapodó kereskedő szőlőskertje.

A fénykép nagy valószínűséggel a Hateremben készült, amely a város alatti laposban, a Népkert mögötti részen található, bár abban az időben voltak még szőlők másutt is. A földrajzi név azt jelzi, hogy az alacsony fekvésű területet gyakran elvette a víz, így aztán: Teröm, ha teröm, de az ritkán van! – olvashatjuk Papp Györgynek a város földrajzi neveiről írott munkájában. A képeslap azonban mintha nem erről árulkodna, sokkalta inkább a munka, az igyekezet dicséretét sugallja.

Ha már Haterem, akkor a Népkerttől sem feledkezhetünk meg, illetve annak egy részéről, ahol az Erzsébet ligetet alakította ki a város főkertésze, Bednárz Károly. Köztudomású, hogy a tragikus sorsú királynénak mindenütt az akkori országban emléket állítottak, így Ókanizsán is. Igen grandiózus tervet terjesztett be Bednárz, hiszen a ligethez mesterséges tó és sziget kapcsolódott, ami 1901-re elkészült. A színezett képeslap legkorábban 1908-ban készülhetett, hiszen ekkor

Szilágyi Sándor csemegeszőlő-telepe, Ó-Kanizsa, postázott, 1903

változtatta meg a város nevét a belügyminiszter, ám a felirat másik része rejtély: Magyararkanizsa – Erzsébet sziget! Nagy a valószínűsége annak, hogy a nyomda ördögének köszönhető a név, mert a tanácsulési jegyzőkönyvekben nyomát sem találni.

Szilágyi Antal képeslapján a város fontos helyszínei láthatóak: az Úri utca eleje a szerb templommal és a Nagyvendéglővel, utóbbi az 1960-as években bontották le; az artézi kút sarka, a kis háromszög alakú térrel, ahová 1908-ban állították fel a Jézus Szíve-szobrot; no meg a kiadó üzlethelyisége is ott van az osztatlan, korai lapon. Ő adta ki a térről készült újabb, a szecessziós megfogalmazású, díszes talapzaton álló, nyilvánvalóan a város egyik büszkeségévé lett, egész alakos Jézus Szíve-szoborról és közvetlen környezetéről készült képeslapot is. A szecessziós alkotás Stróbl Alajos tanítványának, Szeszák Ferencnek a munkája. Ami igazán érdekessé teszi a lapot, az a szobor mögött látható nádfedeles lakóház, éppen a Keziticsókolom / Színház utca nyomvonalában állt. Az utcát, amely a szobortól az iparosotthon székházáig terjedő szakaszon húzódik, párhuzamos a volt Szent István utcával – ma Gesztenyefasor a neve –, az ott álló nagygazdaházak tekeit megkurtítva alakították ki. Mondhatjuk, így is lehet utcát nyitni, házhelyeket teremteni.

Nyomdák és kiadók – a környezet értékeinek tudatosítói

A szabadságharc leverése után a Tisza menti csendbe burkolódzó településen az első nyomdát az akkor még nagyközségi rangú Ókanizsán Schwartz Sándor már az 1867-es kiegyezés után, 1879-ben nyitotta, és 1904-ig működtette vállalkozását, úgy, hogy közben a szomszédos Zentán volt egy másik nyomdája is. Sebők Lajos hat évvel később, 1885-ben lett önálló nyomdász, és 1892-ig jelentett konkurenciát. Bruck P. Pál 1893-ban már nemcsak nyomdászként, de papíráru-kereskedőként, mezőgazdasági gépeket is forgalmazva lett konkurense Schwartznak, sőt vállalko-

zása túl is élte, hiszen az utolsó békeévig, 1913-ig működött. Aztán 1910-ben már Léderer Manó alapított konkurens céget, akinek a világháború végéig biztosan üzemelt nyomdája.

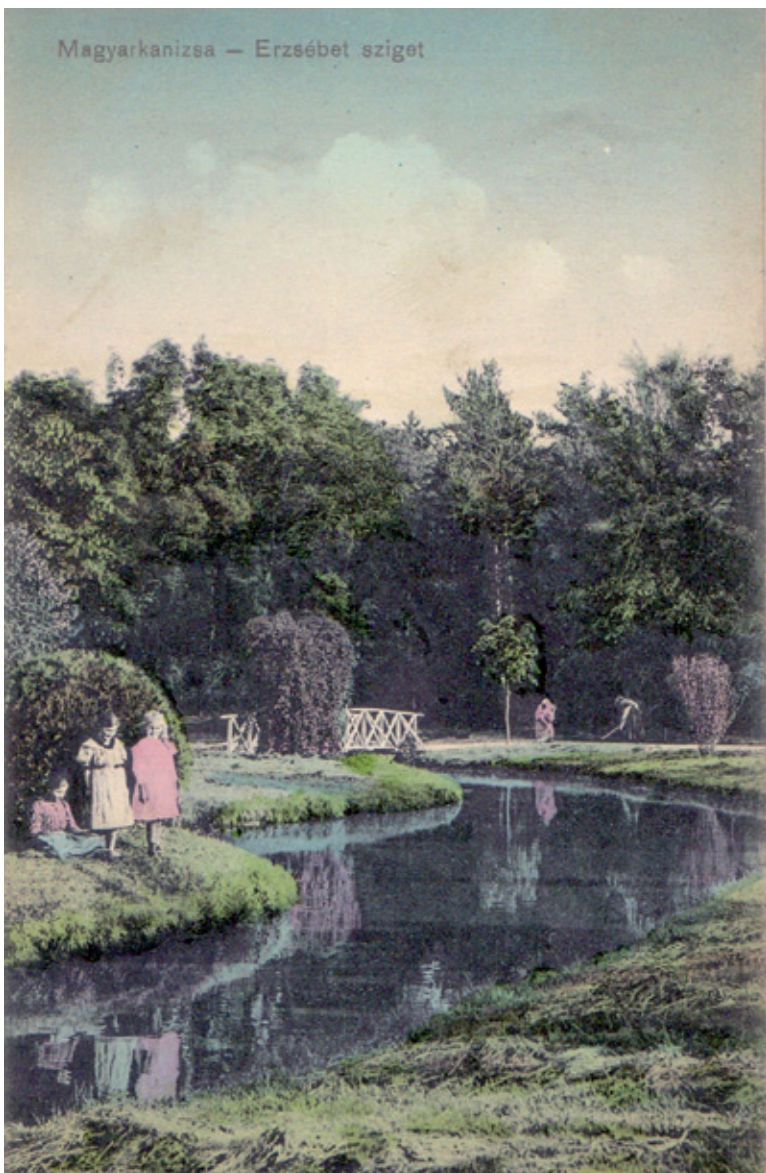
Kétségtelen tény, hogy a sok vállalkozó közül Bruck és Léderer voltak a legjelentősebbek, kiadói tevékenységük nagymértékben hozzájárult a kisváros önképének alakításához. A képeslapok mellett hetilapokat is megjelentettek.

Habár a két úr vállalkozása több lábón állott, mégis azt mondhatjuk, hogy elsősorban kiadói tevékenységük miatt korunk embere is sokat köszönhet nekik, hiszen számos olyan helyszínt örökítettek meg az utókor számára, amire nemcsak a rendezett tanácsú város polgárai lehettek büszkék.

Gondoljuk meg, hogy a zömében földbirtokosokból álló városi képviselők, akiket maradiságuk, földhözragadt gondolkodásuk miatt főként a Kanizsai Ellenőr pellengérezett ki sok esetben, mégis támogatták a fürdővárossá alakulást vagy a gótzéglagyár létesítését. Mondani sem kell, hogy mindkét vállalkozás kiállta az idő próbáját, a jövő-menő társadalmi berendezkedések nyomását. Napjainkban is két dologra büszkék a városlakók: a kanizsai cserépre és az időközben sokak által Banyának mondott gyógyfürdőre.

Ha már fürdőváros, akkor az új szökőkút apropóján a rendezett népkerti parkban álló, igen gyarló állapotban lévőről is ejtsünk szót, arról, ami évtizedek óta nem működik. Tolnai Ottóval szólva bennem is felvetődik a kérdés: „Miért van az, hogy ez a mi civilizációnk képtelen egy évtizednél tovább működtetni, tisztán tartani egy szökőkutat?” Mért van az, hogy időről időre megfedelkezünk arról, hogy eleink eredményeire építve is lehet előrehaladni?

Nemcsak a jelen és a jövő közös, hanem a múlt is az, így annak emlékeit valamivel jobban meg kellene becsülnünk. Nagy kár, hogy ennek tudatosításában már nincs egy hetente kézbe vehető helyi lap a paraszt-polgári múltjára oly büszke kisvárosban, hiszen az újság hasábjain többek között ilyen témákról is olvashatnánk.

Magyararkanizsa - Erzsébet sziget, postázott, 1908